

Lunds universitet
Sociologiska institutionen

På spaning efter universitetet

Om forskning och högre utbildning i den
globala kunskapsekonomin

Johan Carlén & Alexander Wulff

2014-01-08

Kandidatuppsats: SOCK01, 15 hp

Termin: HT 2013

Handledare: Eva Kärffe

Tack

Ett stort tack till alla informanter, utan er hade denna uppsats inte blivit vad den kom att bli, de många kommentarer och litteraturtips utgjorde en god vägledning för de spår vi kom att utforska. Men framför allt ett tack till vår handledare Eva Kärfve och de många givande och intressanta samtalsstunder, du gav oss mod och självförtroende i vårt skrivande.

Abstract

Titel: *På spaning efter universitetet – Om forskning och högre utbildning i den globala kunskapsekonomin*

Författare: Johan Carlén & Alexander Wulff

Handledare: Eva Kärfve

Uppsats i sociologi 60-90hp (SOCK01)

Sociologiska institutionen, Lunds universitet

Höstterminen 2013

I denna uppsats undersöks hur sociala, politiska och ekonomiska förändringar kommit att forma dagens moderna universitet. Detta i bemärkelser som forskning, undervisning och lärar – och forskarprofessionen. Genom en studie av aktuell litteratur på området, kombinerat med intervjuer med representanter från några av Lunds universitets fakulteter, har vi diskuterat hur man idag betraktar frågor som styrning av forskning, autonomi, undervisning och relationen mellan universitetet och samhället. Vårt historiska nedslag inleds från och med efterkrigstiden under 1900-talet, där vi ämnat spåra de förändringar som idag ligger till grund för dagens samhällseliga villkor. Vi ser bland annat rötter i neoliberalismen, och i förlängningen New Public Management, men även nya förutsättningar i den ekonomiska produktionsprocessen som viktiga parametrar i denna förändringsprocess. Med betoning på universitetet som organisation, universitetslärar- och forskarprofessionen samt hur processen av nyttiggörandet av kunskap sker så kan vi dra några primära slutsatser ur vår uppsats. Ett resultat vi arbetat fram är att universitetet i viss mån kommit att inordnas som en komponent i ett ekonomiskt-politiskt landskap med fokus på arbetsmarknadsförsörjning och ekonomisk tillväxt. Den kunskap som värdesätts tenderar att falla på tillämpad forskning som snabbt kan kommodifieras, medan grundforskningens trygghet nedprioriteras. Samtidigt har undervisningen kommit att mekaniseras och fokus hamnat på direkt yrkesanknytning. Detta försäkras genom en starkare styrning av forskning och en omdefiniering av den funktion utbildning anses ska ge. På flera sätt har dessa förändringar kommit att bidra till att utmana lärar- och forskningsprofessionen, och i viss bemärkelse leda till en avprofessionalisering, men även öppnar upp för möjligheten att förnya professionen.

Nyckelord: Neoliberalism, New Public Management, kunskapsekonomi, Humboldt

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	1
1.1 FRÅGESTÄLLNING, SYFTE OCH AVGRÄNSNING.....	1
1.2 DISPOSITION.....	1
2. TEORI	2
2.1 DAVID HARVEY – ATT "SAMMANPRESSA" TID OCH "TILLINTETGÖRA" RUM.....	2
2.2 PIERRE BOURDIEU – OM DET SOCIALA RUMMETS RELATIONELLA KARAKTÄR.....	3
3. METOD	5
3.1 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT.....	5
3.2 URVAL & MATERIAL.....	6
4. ETT AVGRÄNSAT PORTRÄTT AV 1900-TALSSAMHÄLLET FÖRÄNDRINGAR.....	7
4.1 FRÅN FORDISM TILL EN FLEXIBEL ACKUMULERINGSREGIM	7
4.2 VAD ÄR NEOLIBERALISM?	9
4.3 NEW PUBLIC MANAGEMENT – FRAMVÄXT OCH TEORI.....	11
4.4 AVPROFESSIONALISERING AV VAD? ELLER: VAD ÄR EN PROFESSION?	14
5. HUMBOLDT I SKUGGAN AV DEN GLOBALA KUNSKAPSEKONOMIN.....	16
5.1 UNIVERSITETET – EN KORT REKAPITULATION	16
5.2 STYRD FORSKNING, INNOVATION OCH AVPROFESSIONALISERING I UNIVERSITETET	20
5.2.1 Avprofessionalisering av universitetsläraren.....	20
5.2.2 Forskaren och autonomin.....	21
5.2.3 Avprofessionalisering av forskaren, genom styrning av forskning mot innovation.....	23
6. TEMATISERING AV INTERVJUMATERIAL	26
6.1 OM UNIVERSITETETS INTERNA STRUKTUR	26
6.2 OM UNIVERSITETETS ROLL OCH FUNKTION I SAMHÄLLET	29
7. SAMMANFATTANDE DISKUSSION	33
7.1 UNIVERSITETET SOM EN MOTOR FÖR EKONOMISK TILLVÄXT	33
7.2 OM UNIVERSITETSFÄLTET SOM EN KAMP OM TOLKNINGSFÖRETRÄDE	36
7.3 SLUTSATSER & VIDARE FORSKNING	39
LITTERATURFÖRTECKNING	41
INFORMANTER	45
INTERVJUMANUAL.....	46

1. Inledning

Den 29 augusti 2013 skriver Inger Enquist i en understreckare i SvD om hur dagens universitet står under omfattande förändringar där ekonomiska och politiska intressen har fått ett allt större inflytande. För universitetsanställda innebär detta ökad byråkratisering och kontroll, och för studenter en standardisering av utbildningen och en urholkning av dess värde. Hon ser Bolognaprocessen som sinnebilden för dessa förändringar: ”Införandet av ’Bologna’ är ett exempel på att politiker anser att deras mål är viktigare än de mål universitetslärare vill ställa upp” (SvD 8/29-2013). Ett annat steg i denna riktning har varit det förslag till högskolestiftelser som regeringen la fram 25/6-2013. Sverker Sörlin (DN 30/10-2013) var en av många kritiker och menade att förslaget vilade på primitiva ekonomistiska idéer, dock välkomnade han ändå diskussionen och idén om ett självständigt universitet. Det var ur dessa frågor och ämnen som vårt intresse kom att väckas om ett tänkbart uppsatsämne.

1.1 Frågeställning, syfte och avgränsning

Vår avsikt med denna uppsats är att undersöka hur sociala, ekonomiska och politiska samhällsförändringar har påverkat universitet, men framför allt de svenska universiteten (med fokus på efterkrigstiden till idag), och hur det i sin tur berört forskning, undervisning och universitetsprofessionen. Syftet är att med en genomgång av tidigare forskning bedriven på området och intervjuer med olika representanter på Lunds universitets olika områden belysa de aktuella frågor som dagens universitet står inför. Vi ämnar inte besvara några specifika frågeställningar utan de ska förstås som diskussionsämnen och processer. De frågeställningar vi arbetat fram och som vi avser diskutera och problematisera är; har universitetets roll i samhället omdefinierats? Om så, på vilket sätt? Vad är det för uppfattning kring ”värdefull” kunskap, forskningens autonomi och utbildningens funktion i samhället vilka ligger till grund som drivkraft för dessa omvandlingar? Detta utifrån aspekter såsom universitetet som organisation, universitetslärar- och forskarprofessionen samt hur processen av nyttiggörandet av kunskap sker. Vi ämnar undersöka diskussionsämnena utifrån två nivåer. Dels på ett bredare samhälleligt plan med hjälp av David Harvey, dels på en mer mesoinriktad nivå med betoning på organisatorisk struktur och mobilisering av, i Pierre Bourdieus termer, fält.

1.2 Disposition

Uppsatsen är strukturerad i tre partier vilka åtföljs av en sammanfattande diskussion; först skisserar vi upp en bakgrund som fokuserar på de primära samhällseliga förändringar som ägt rum utifrån sociala, ekonomiska och politiska aspekter (rubrik 4). Denna del anser vi

essentiell för att förstå och kontextualisera universitetets omdaningar eftersom universitetet som institution inte verkar i ett samhälleligt vakuum. Yttre faktorer påverkar onekligen universitetet och konfronterar det med vissa utmaningar som enskilda lärosäten har olika möjligheter att handskas med. Därefter beskriver vi huvuddragen kring universitetet som samhällsinstitution med fokus på dess roll i samhället, finansiering, organisering och autonomi (rubrik 5). Den tredje delen består av en tematisering av de genomförda intervjuerna med fokus på universitetets omvandling (rubrik 6). Slutligen gör vi en sammanfattande diskussion där vi sammanför empiri med vår utvalda teori, men även förslag på vidare forskning inom området (rubrik 7). Vi fann det nödvändigt att litteraturstudien skulle vara något omfångsrik, varför vi valde att utöka det rekommenderade sidantalet för uppsatsen något. Kanske framför allt då vi valde att analysera detta utifrån två nivåer, en mer makrologisk-ekonomisk och en närmare det organisatoriska planet där maktkamper om tolkningsföreträde förekommer.

2. Teori

Våra teoretiska underlag härrör främst ur David Harvey och Pierre Bourdieu. Med Harvey ämnar vi utröna de makrologiska rörelser som griper in i universitetets institutioner, medan vi med Bourdieu närmar oss universitetets interna förändringar och hur lärar- och forskarprofessionen utmanas av detta.

2.1 David Harvey – Att "sammanpressa" tid och "tillintetgöra" rum

Centralt för kapitalistiska ekonomiers överlevnad är cirkulationen och förmerandet av kapital; kapitalackumuleringsprocessen är enligt Karl Marx en process var penningkapital investeras i framställandet/upphandlandet av en vara som sedan säljs för att avyttra mer värde än den initiala investeringen ($P-V-P$). Tiden det tar för investerat penningkapital att realisera en vinst utgör vad David Harvey (och Marx innan honom) benämner för kapitalets omslagstid (*the turnover time of capital*). Omslagstiden utgörs av den sammanlagda tiden det tar för produktion tillsammans med cirkulationstiden för utbyte på en marknad. Desto snabbare investerat penningkapital tar sig genom produktions- och cirkulationsprocessen och realiserar en vinst desto större tenderar vinstmarginalerna att vara. Därmed åtnjuter de företag och kapitalister som lyckas bäst med att minska omslagstiden en konkurrensfördel (Harvey 1990: 229). Det finns således ett ständigt närvarande incitament för kapitalet att minska sin omslagstid, eller vad Daniel Ankarloo (2012) talar om i termer av ökad *omloppshastighet*.

De två problem som kapitalet här måste söka övervinna är (1): det tidsmässiga och rumsliga avståndet mellan investering och avyttring, ju längre detta är desto större är risken att vinsten blir marginell, om det ens täcker produktionskostnaderna. Barriärer av dessa slag är rigiditet i produktion, etablerade arbetarkompetenser, fixerat kapital som måste amorteras, marknadsfriktioner, fördröjning i konsumtion, flaskhalsar för penningcirkulation (Harvey 1990: 229). En rad innovationer genom historien har gått ut på att reducera sådana barriärer; alltifrån löpandebandproduktion, järnvägen, telekommunikation, planerad föråldring (lågkvalitetsvaror, reklam för att accelerera förändring i smak), accelerering av fysiska processer (genetisk ingenjörskonst, GMO). Det är i denna kontext som betoningen på arbetare anpassningsbarhet och flexibilitet blir förståelig. Frågan om hur effektiv *spatial organisering* av social och fysisk infrastruktur blir då central. Här stöter dock kapitalet på en motsättning där en spatial rationalisering vid ett tillfälle i tiden kanske kan vara direkt ogynnsamt för långsiktig framtida ackumulering av kapital (ibid: 232).

Tidens och rummets organisering, allokering och beskaffenhet inbegriper dessutom sociala maktrelationer – makten över pengar, tid och rum har alltid, enligt Harvey, utgjort själva kärnan i sociala maktrelationer (i pengaekonomier i allmänhet men i kapitalistiska i synnerhet). Pengar kan användas för att kontrollera tid och rum, liksom tid och rum kan omvandlas till kontroll över pengar; kontroll över andras arbetstid och rummets organisering är i sig kritiskt för fortsatta möjligheter till att ackumulera kapital (Harvey 1990: 226ff). Därmed uppstår det andra problemet (2) i att underkasta ”lönearbetaren” kapitalackumuleringens ändamål och dess produktionsprocess, till den mån att ”det är icke längre arbetaren, som använder produktionsmedlen, det är produktionsmedlen som använder arbetaren” (Marx 1930 [1867] i Ankarloo 2012: 131). Det är i samband med detta som det blir intressant att se till Pierre Bourdieu och hans fältbegrepp för att diskutera de utmaningar universitetslärar-/forskarprofessionen står inför.

2.2 Pierre Bourdieu – Om det sociala rummets relationella karaktär

Ett *socialt fält* menar Bourdieu avser ett ”system av relationer mellan positioner besatta av specialiserade agenter och institutioner som strider om något för dem gemensamt” (Broady 1991: 187). Fältets struktur definieras av distributionen av olika kapital, dvs. den relativa styrkan de ingående agenterna kan dedicera åt denna kamp. Individens position i detta fält bestäms av kompositionen av sina kapitaltillgångar (ekonomiskt vs. kulturellt kapital), likväl som relationen till sitt kapital (senior vs. nykomling) (Bourdieu 1984: 243, 261). Det gemensamma som står på spel är hur detta fält ska definieras; rätten att bedöma t.ex. vad som

är god forskning, utbildningens funktion i samhället och auktoriteten att bedöma både forskningens och utbildningens kvalitet.

När Bourdieu talar om *kapital* menas de tillgångar en individ besitter och hur dessa värderas i förhållande till andra individer. Kapitalet måste alltid förstås i relationella termer då de endast verkar funktionellt om det finns en marknad/avsättning för dem. *Symboliskt kapital* är det som erkännes och igenkännes som värdefullt i allmänhet, således är det ett relationellt begrepp. Symboliskt kapital är ett paraplybegrepp som innefattar andra former av kapital, såsom *kulturellt* och *ekonomiskt kapital*; det förstnämnda är ett symboliskt kapital som uppfattas av många som mer värda än andra typer av symboliskt kapital – (ut)bildning, kultivering, förtrogenhet – då de går att växla in till en ”avkastning” (andra former av kapital), t.ex. en god utbildning som ger ett värlönat jobb; det sistnämnda, ekonomiska kapitalet, är självförklarande – rikedom, konkreta, monetära tillgångar (Broady 1990: 127).

Habitus brukar beskrivas som en *strukturerande struktur*, men också en *strukturerad struktur*. Genom att tillhandahålla ett klassificeringssystem där meningsfulla praktiker och meningsgivande perceptioner genereras, så fungerar habitus som en strukturerande struktur, en slags psykologisk make-up, där verkligheten organiseras; samtidigt är de klassifikationssystem som ens habitus tillhandahåller en strukturerad struktur genom en internalisering av det sociala rummets struktur, och de klassuppdelningar som råder (Bourdieu 1984: 166-170). Annorlunda uttryckt ett ”system av dispositioner som tillåter människor att handla, tänka och orientera sig i den sociala världen”, ett resultat av sociala erfarenheter, minnen, sätt att föra sig och tänka som inkorporerats hos den enskilde agenten (Broady 1990: 228). ”’Subjekten’ är i realiteten handlande och kunskapssökande agenter begåvade med ett *praktiskt sinne* [...] *Habitus* utgör detta slags praktiska sinne för vad som bör göras i en given situation – det som man inom idrotten brukar kalla bollsinn eller speluppfattning, dvs. att man har förmågan att uppfatta latent möjligheter som finns i det pågående spelet” (Bourdieu, 1999: 37-38). Man kan säga att det praktiska förnuftet, eller ens praxis, stiger ur formeln [(Habitus) + (kapital)] + fält = praxis (Bourdieu 1984: 95).

Bourdieu menar att den kamp över sociala fältets beskaffenhet är en kamp om de resurser som konstituerar klassifikationssystemet – alltså det som inom fältet erkänns som eftersträvansvärt – likaledes en kamp över att förändra dess ordning till den egna gruppens eller personens fördel.

What is at stake in the struggles about the meaning of the social world is power over the classificatory schemes and systems which are the basis of the representations of the groups and therefore of their mobilization and demobilization. (Bourdieu 1984: 181)

3. Metod

Uppsatsen är till större delen en teoretisk litteraturstudie som vi valt att komplettera med intervjuer. Detta var inte den initiala avsikten vilken var att försöka urskilja olika tankegångar hos representanter för Lunds Universitets olika fakulteter i form av intervjuer kring frågor som syn och förhållningssätt på kunskap, liksom universitetets förändringar där uppfattningar kring stiftelseförslaget låg i blickfånget, detta i kombination med en diskursanalys av diverse dokument. Vi kom istället att fokusera på vidare spörsmål om universitetsutbildningens och forskningens roll och funktion i samhället och hur den kommit att förändras, likaså hur forskarens och universitetslärares profession kommit att påverkas av dessa förändringar. De förändringar vi främst avser är då sociala, politiska såväl som ekonomiska sådana.

3.1 Tillvägagångssätt

Vårt metodologiska tillvägagångssätt kan på ett övergripande sätt beskrivas som en cirkulärprocess i Henninks, Hutter & Baileys (2011) bemärkelse; ett kontinuerligt växelspel mellan (1) formulerandet av forskningsfrågor, inkorporering av teoretiskt och konceptuellt ramverk och överväganden av metod, (2) inskaffandet av informanter, insamling av empiri och induktiv slutledning, samt (3) analys, kategorisering och tematisering av empiri. Detta kanske främst kan exemplifieras med hur de tidigt formulerade frågeställningarna liksom den tidiga inläsningen av litteratur vägledde oss i vilka informanter vi kom att kontakta och vilka frågor vi kom att ställa. Parallellt med att intervjuerna gjordes så kom den information vi fick ta del av att vägleda oss vidare till nya intresseområden och ny litteratur som i sin tur kom att påverka vilka frågor vi ställde vårt material och vilka frågor vi kom att ställa till efterföljande informanter. Intervjufrågorna har därför kommit att se annorlunda ut utefter arbetets gång – om ändå några centrala drag kan urskiljas – eftersom intervjuerna fungerat explorativt samtidigt som ett sätt att pröva vår förförståelse.

Vi har eftersträvat att hålla våra intervjuer någorlunda semistrukturerade där frågorna varit allmänt hållna och där informanterna givits ett stort mått av svängrum att tala fritt, men i någon mån har vi även, när intresset infunnit sig, tillåtit oss själva att göra lite mer detaljerade djupdykningar i vissa avseenden.

I våra intervjuer fick vi viss inspiration från den *sokratiska dialogform* förespråkad av Kvale & Brinkmann (2009) som lämplig intervjumetod av personer som i vissa avseenden

anses vara ”eliter”. Den sokratiska dialogformen liknar mer ett samtal snarare än en intervju där man söker tillvarata logiken och sanningen i informantens uttalanden. Intervjuaren tillåts engagera intervjupersonen i aktiv diskussion genom att ifrågasätta och komma med invändningar. På detta sätt kan man finna motsägelser i en persons kognition som denne uppmanas berättiga (ibid: 52-54). Vårt fokus har inte legat på ifrågasättandet av intervjupersonens uttalanden, men likväl så har vi i vissa avseenden varit mer deltagande i intervjun, kommit med egna tankar och kommentarer, och många gånger bett dem specificera sina tankegångar för ökad tydlighet.

Det insamlade materialet (litteratur och intervjuer) har i hög utsträckning varit mål för det arbetssätt Daniel Wästerfors (inspirerad av Howard S. Becker) talar om i termer som ett *baklängesarbete*. Han skriver: ”Materialet jag har är svaret på en fråga – vilken?” (Wästerfors 2008: 69). Han menar att man ska förhålla sig öppet till sitt material och vara öppen för andra analytiska infallsvinklar. I vårt fall har detta arbetssätt varit i synnerhet hjälpsamt när vi insåg att materialet bar på annan information av värde än just själva stiftelsefrågan vi från början hade kommit att fästa oss vid.

3.2 Urval & material

Vi valde att inrikta oss på representanter (se informanter i litteraturförteckning) för olika fakulteter och styrelsen vid Lunds universitet, där vår förhoppning var att representanterna i egenskap av sin långa erfarenhet, kompetens och översikt över verksamheten kunde fånga in de många tankesätt och skiljaktigheter som förekommer på fakulteten, men även ge oss en insyn i verksamheten, dess utmaningar och eventuell problematik som många upplever. I studien har vi inte inkluderat alla ämnesområden, något som inte lät sig göras på grund av de tidsramar som gällde. Men vi har ändå lyckats täcka in en stor del av universitetets fakultetsområden; Ekonomihögskolan, Humanistiska och teologiska fakulteterna, Naturvetenskapliga fakulteten, Samhällsvetenskapliga fakulteten, samt Lunds universitets styrelse.

Det material som ligger till grund för vår litteraturstudie har valts ut på grundval av dess aktualitet, dvs. litteratur som sätter samtida och historiska perspektiv i en dagsaktuell kontext. Detta för att det främst legat i vårt intresse att skildra och diskutera var universitetet som samhällsinstitution befinner sig idag, och konsekvenser av mer sentida förändringar.

4. Ett avgränsat porträtt av 1900-talssamhällets förändringar

4.1 Från fordism till en flexibel ackumuleringsregim

Under 60- och 70-tal kom de keynesianska ekonomierna¹ att drabbas av djupa kriser där produktiviteten minskade samtidigt som inflationen ökade (så kallad *stagflation*), något som för de keynesianska ekonomerna var teoretiskt osannolikt och därmed ekonomiskpolitiskt svårhanterligt. Men krisen låg även i råoljeprischocken 1973 som ökade energikostnader och accentuerade en redan befintlig finansiell instabilitet, samtidigt strömmade en demografisk ”baby boom-våg” in på arbetsmarknaden under samma period och pressade upp arbetslösheten. Förtroendet sjönk för keynesianismen, och neoliberal teoretiker och politiker kom att ta tillfället i akt att misskreditera keynesianismen (Harvey 1990: 141-145; Peet & Hartwick 2009: 76-77; Eklund 2013: 115). Den minskade produktiviteten för företag i USA kunde bara åtgärdas till priset av ökad inflation, vilket kom att underminera dollarns roll som stabil internationell reservvaluta; samtidigt så trädde en rad nyindustrialiserade länder från tredje världen in på världsmarknaden för att konkurrera med västerländska länder. Sammantaget så destabiliserade detta Bretton Woods-systemet – med fasta växelkurser med amerikanska dollar som reservvaluta, uppbackade av guldreserver – som började krackelera, därför bröts systemet upp vilket tillät växelkurser att flöda fritt utan kontroll; ett oerhört kapitalöverskott frigjordes i global omfattning. Det ”otåliga kapitalet” gav upphov till ett kortsiktigt finansiellt beteende, eftersom investerare genererade intäkter snabbare genom att köpa och sälja aktier på en öppen, instabil marknad, än genom långsiktigt aktieinnehav. Detta satte press på institutioner att destabilisera den inre strukturen och uppvisa flexibilitet och förändring för att locka investerare. Även informationsrevolutionen har haft en avsevärd inverkan i att accentuera denna utveckling; kommunikationsteknik möjliggjorde ögonblicklig global kommunikation och tjänade till att öka kontroll och centralisera makt i större företag, likaså har automatisering tjänat till att göra sig av med många rutinarbeten och utgör idag ett mer reellt ”hot” gentemot arbetet än tidigare i historien (Harvey 1990: 141, 2005: 12; Sennett 2007: 33-38).

Denna förändring innebar även en övergång i produktion-konsumtion-relationer, från fordism² till en mer flexibel ackumuleringsregim³ (Harvey 1990; Peet & Hartwick, 2009:

¹ Enligt Keynesiansk teori kunde staten genom ingripanden i ekonomin bekämpa konjunkturedgångar; när låg efterfrågan och hög arbetslöshet rådde kunde man genom t.ex. sänkt ränta på lån främja investeringsklimat och öka produktiviteten och i förlängningen öka sysselsättning, inkomst och efterfrågan. Staten kunde även stimulera ekonomin genom investeringar i offentlig sektor och infrastruktur (Peet & Hartwick 2009: 56-57).

² Fordism är den ackumuleringsregim som främst förknippas med keynesianismen; stabilitet är avhängig standardiserad massproduktion och hög sysselsättning där inkomsterna spenderas på masskonsumtion.

175ff); i den tidigare ackumuleringsregimen så var vinstgivande produktion avhängigt högre sysselsättning, därmed lät arbetsgivare gladeligen staten ta rollen i att ”rekommodifiera” reservarmén genom en utökad välfärdsstat. Den flexibla ackumuleringsregimen drar snarare fördelar ur flexibla arbetsmarknader, svaga fackföreningar, liksom effektiviseringar och rationaliseringar som leder till nedskärningar och varslning av personal; genom sin globala flyktighet kom kapitalet att delvis frigöra sig från arbetet. Förpliktelser gentemot välfärdsstaten kom därför att ses som konkurrenshämmande då billigare och ofta likvärdigt kvalificerad arbetskraft kunde finnas på andra håll. Självklarheten i en utökad välfärdsstat som ”rekommodifierar” arbetet kom därmed att ifrågasättas av företagen (Bauman 2001: 32-37; Sennett 2007: 65-67). Därmed kom även välfärdsstaten alltmer att anta denna flexibla modell genom omorganiseringar, effektiviseringar och rationaliseringar i enlighet med det teoretiska bygget som går under namnet *New Public Management* (se rubrik 4.3).

Den spänning som tidigare rådde inom kapitalismen mellan monopol och konkurrens, mellan centralisering och decentralisering av ekonomisk makt, menar Harvey håller på att harmoniseras (1990: 156-161); avregleringar av ekonomin har i många avseenden lett till stora monopol, samtidigt som många delar av verksamheten kontrakteras ut och knyter små- och medelstora företag alltmer till de stora företagen. Organiseringen blir mer *tät*. Denna tätare organisationsform har *framförallt* uppnåtts genom en omorganisering av det globala finansiella systemet och den ökade betydelsen den finansiella koordineringen har fått, vilket resulterat i en enda världsmarknad för pengar och krediter. Men, viktigare för vår uppsats, så har denna harmonisering även uppnåtts genom den ökade betydelsen av privilegierad tillgång till och kontroll av ”up-to-date” information, liksom kapacitet för direkt dataanalys som möjliggör direkt respons till förändringar i växelkurser, moden och smaker, såväl som till andra konkurrenters val. Kontroll över informationsflöden och ”the vehicles for propagation of popular taste and culture” har i synnerhet blivit viktiga för att företag ska hålla sig konkurrenskraftiga. Likaså har reklam kommit att uppta en allt större del av företagsbudgetar sen 60-talet. Detta för att företag lättare ska kunna svara till och forma en alltmer instabil, flyktig och föränderlig efterfrågan på varor, som trängt undan fordismens relativt stabila smak. Under samma period har tillgången till de senaste vetenskapliga rönen, den senaste teknologin etc. blivit mer central för att erhålla en konkurrensmässig fördel på marknaden:

³Den flexibla ackumuleringsregimen nyttjar flexibla produktionssätt som lätt svarar till nya moden, mer flexibla arbetsmarknader tas i bruk liksom media fyller en ännu viktigare roll i att konstruera efterfrågan.

Knowledge itself becomes a key commodity, to be produced and sold to the highest bidder, under conditions that are themselves increasingly organized on a competitive basis. Universities and research institutes compete fiercely for personnel as well as for being first in patenting new scientific discoveries. (Harvey 1990: 159-160)

Neoliberalismen har statuerat exempel på hur man förstår de lösningar och konsekvenser som den flexibla ackumuleringsregimen har gett upphov till.

4.2 Vad är Neoliberalism?

Neoliberalism ska inte förstås som en monolit, utan består av vitt skilda skolor och traditioner som har många gemensamma rötter i *The Mont Pèlerin Society*; ett sällskap av liberalt sinnade som sökte mobilisera en front mot den ökade statliga planeringen av samhället som de ansåg hota liberala värden (Mirowski 2009: 417-418, 426; Plehwe 2009: 5, 15-17). Lars Pålsson Syll (2001: 34ff) menar att neoliberalismen består av många olika tankeströmningar⁴ vars gemensamma drag är att de på olika sätt upphöjer och försvarar den fria, självreglerande marknaden och konkurrensen. De förmedlar dessutom en stark rationalistisk och individualiserad människosyn. Dessa doktriner må många gånger överlappa varandra men är i många avseenden olika. Men Pålsson Syll bortser ofta från statens aktiva roll i neoliberal teori och praktik, såsom den framhävs i Mirowski & Plehwe (2009), Harvey (2005) och Michel Foucault (2008).

För Foucault så har neoliberalismen ett tydligt arv från den ordoliberal skolan centrerad kring Freiburg i Tyskland, där många av dess representanter hade starka kopplingar till MPS. Foucault (2008: 2) såg inte neoliberalism som enbart en ideologi eller någon samling ekonomiska teorier, utan som en distinkt statlig styrningskonst (*art of government*). Under 1700-talet kom marknaden att framställas som något som lydde under ”naturliga” mekanismer, med sin egen interna logik och sanning, och därför inte mål för reglering efter omdömen och majoritetsutslag (så kallad *lassiez-faire*). De priser som genererades på varor var de naturliga tillika ”goda” och ”sanna”, att modifiera dessa spontana, komplexa mekanismer genom ingripanden skulle leda till störningar i den självreglerade marknaden. Detta innebar starka begränsningar för statens maktutövning (ibid: 30-33). För att försäkra marknadens frihet fick staten en central roll i att övervaka marknaden för att hindra monopolmaktutövning, garantera dess stabilitet och ”rätta till” marknadsfel i efterhand. Staten reducerades därmed initialt till rollen att *enbart ingripa när något inte skedde enligt de*

⁴ Som sträcker sig från filosofiska skolor såsom libertarianismen, till ekonomiska skolor och teoretiker som går tillbaka till Adam Smith och harmonieekonomerna, men även monetarismen, neoklassisk teori, humankapitalteori, såväl som nyösterrikisk teori och public choice skolan (se vidare Pålsson Syll 2001: 34ff).

”naturliga” mekanismerna och marknadslagarna (ibid: 67). Men under ordoliberalismen vänds denna panoptikonrelation mellan stat och marknad till sin motsats; snarare än att staten övervakar och legitimerar marknaden, övervakas staten av och vinner legitimitet genom marknaden; *marknadsprinciperna blev den organiserande och reglerande principen för staten* (ibid: 116-117). Neoliberalismen ska därmed inte förstås som en eftersträvad utfasning av staten, menar Mirowski (2009: 436), snarare handlar det om en omorganisering av staten, en ”marknadisering” av staten som kommit att lyda under parollen *New Public Management*, som vi strax kommer gå närmare på (rubrik 4.3).

Denna omstrukturering rättfärdigades genom tanken anamman av ordoliberaler om marknaden som en *plats för konkurrens*, snarare än den – enligt ordo- och neoliberaler naiva – klassisk-liberala *lassiez-faire*-synen på marknaden som en självreglerande plats för fritt utbyte mellan två parter. Till skillnad från hur *lassiez-faire*-principen framställdes, så är inte konkurrens en naturligt given mekanism, varför det är nödvändigt med statliga ingripanden i marknaden för att försäkra att denna konkurrens råder; när den väl är etablerad har den sin egna interna, välgörande logik och struktur. Marknaden måste därmed bindas till staten, liksom staten behöver marknaden för sin legitimitet. Därför hävdade Foucault att neoliberalismen inte bör förknippas med den klassiska liberalismens *lassiez-faire*-princip utan snarare med ständiga, aktiva ingripanden i marknaden (Foucault 2008: 118-121). Staten tilldelades därför inom ordoliberalismen en aktiv roll i att försäkra konkurrensordningen och därigenom se till att marknaden frodas. Mycket fokus har lagts på att i retorik och praxis dölja det faktum att en stark stat är av stor vikt för neoliberal teori (Ptak 2009: 101-103). Därmed bröt ordoliberalismen även med neoklassicismens jämviktsteori.⁵

Neoliberalismen har därmed kommit att acceptera en mer juridisk version av neoklassisk jämviktsteori och där i synnerhet Chicagoskolan har varit framgångsrika i att rikta om hela den neoklassiska teorin i en neoliberal riktning. I många kretsar lever dock idén om marknadens naturligt självreglerande kapacitet kvar men *i praktiken tycks många neoliberaler mena att de institutionella, juridisk-ekonomiska villkoren för en fungerande och någorlunda självreglerande marknad måste konstrueras, snarare än att en självreglerande marknad*

⁵ Vad gäller neoklassisk teoris metodologiska inspiration så hämtade man denna från fysiken. Den kom därmed att bli matematisk abstrakt och utgick deduktivt från antagandet om totalt rationella aktörer som innehar perfekt information om omvärlden, med perfekta kognitiva förmågor och söker maximera nytta. Marknadsekonomin ses som ett välbalanserat system som på lång sikt tenderar att uppnå statisk jämvikt – lämnade för sig själv tenderar marknader att motverka monopol och uppnå optimal produktion och allokering av varor – marknader är således självreglerande och statliga ingripanden bör vara begränsade och ses i slutändan som verkningslösa ändå. För vidare teori och kritik av neoklassicism, se Peet & Hartwick (2009: 45ff) och Pålsson Syll (2001: 22-24, 52-54).

finns naturligt så länge staten inte beblandar sig i denna (Ptak 2009: 102, 110; Mirowski 2009: 434, 442; Foucault 2008: 119). För att en marknad ska fungera och vara effektiv måste staten garantera en stark privategendomsrätt och stipulera rättsstatsprincipen. Där ramverket för marknadskonkurrens är oklart måste staten skapa marknadssystem – t.ex. handel med utsläppsrätter eller intellektuell egendomsrätt. Staten förväntas också skapa ett gott ”företags-” eller ”investeringsklimat”, liksom garantera det finansiella systemets integritet och dess institutioners betalningsförmåga. Detta görs ofta på bekostnad av, och genom negligering av, arbetares kollektiva rättigheter och livskvalitet, liksom naturens ekosystems behov av återhämtning (Harvey 2005: 64-65, 70-71). I motsättning till den klassiska liberalismen – där man menade att alla former av monopol störde marknaden och skapade ojämlika maktförhållanden – så har den neoliberala staten i praktiken kommit att konsolidera monopolbildning bland transnationella företag. Detta delvis med rötter hos Milton Friedman som kom att se fenomenet såsom monopol, t.ex. patent, som marginella problem, då han menade dessa var viktiga för att definiera den privata egendomsrätten (Van Horn & Mirowski 2009: 162, 167; Harvey 2005: 77, 80).

4.3 New Public Management – framväxt och teori

Ahlbäck Öberg & Widmalm (2013: 130) sammanfattar NPM enligt följande:

... ett kluster av idéer som hämtats från privata näringslivet och som i stora drag går ut på ett utbrett marknadstänkande, där stor uppmärksamhet ägnas kostnadskontroll och finansiell genomskinlighet, omfattande decentralisering samt tillskapandet av marknadsmekanismer i offentlig verksamhet. Detta idékluster betonar också ett ”manager”-ideal, dvs. bilden av chefen förändrades från ämbetsman till direktör och intresset riktades således mot privat företagsledning.

New Public Management växte fram ur en rad idéströmningar som framförallt var kritiska mot den expansion av offentlig sektor som välfärdsstatsbygget förknippades med under efterkrigstiden i västerländska demokratier, liksom det ökade skatteuttaget som det ofta implicerade. Men under 70- och 80-talen kom välfärdsstaten alltmer att kritiseras för att vara för byråkratisk, oflexibel, svårstyrd, okänslig och till och med utgöra ett hot mot minoriteter och individers frihet. Staten kom mer att betraktas som upphov till politiska och sociala problem snarare än lösningen, och det ställdes krav från medborgarnas sida att få möjlighet till ökad insyn, integritet och inflytande (Ahlbäck Öberg & Widmalm 2013: 123-127). Det var kanske främst Public Choice-skolan – med rötter i den marknadsliberala kritiken – som fick störst genomslag i debatten kring eventuella lösningar för att motverka korruption, slöseri och

inkompetens.⁶ Men kritiken kom från både höger och vänster, och Ahlbäck Öberg & Widmalm menar att det fanns goda skäl att se över den offentliga sektorns organisering då detaljstyrningen var stor, liksom verksamheten var anslagsstyrd med föga återkoppling och resultatrapportering av vad som faktiskt förekommit. Likaså menar Ahlbäck Öberg & Widmalm att det var en legitimitetsfråga då medborgarna inte längre var villiga att betala höga skatter för att upprätthålla verksamheten. Samtidigt som statsfinanserna försvagades – vilket ökade kraven på att pengarna skulle användas effektivt – hade NPM-idéklustret kommit att bli alltmer sammanhängande och enhetliga (Ahlbäck Öberg & Widmalm 2013: 128-130; Almqvist 2006: 21-22).

Den förvaltningsmodell som kom att kritiserats var den så kallade PPA-modellen (Progressive Public Administration) vars verksamhetsprocess var mer regelstyrd (i bemärkelsen att regler formulerades *hur* processer ska utformas). PPA betonade förtroenderelationer som grund för nätverken av aktörer som skulle hålla transaktionskostnader nere, snarare än kontrakt. NPM bröt med detta och kom att eftersträva eliminering av skillnaden mellan offentlig sektor och näringsliv. Det regelstyrda processansvaret kom att skiftas till ansvar för uppkomna resultat. Därmed kom ”ansvarighet” (*accountability*) betonas mer medan förtroenderelationer fick en marginaliserad roll. Nu strävade man efter att ”synliggöra, bryta ned och kategorisera kostnader inom områden och verksamheter där dessa tidigare varit aggregerade eller mer eller mindre odefinierade” (Almqvist 2006: 24). Nya praktiker kom att tas i bruk i form av ”styrning, uppföljning och redovisning” för att försäkra den offentliga sektorns ”ansvarighet” inför uppkomna resultat (ibid). Viktigt att nämna är att dessa styrsystem grundlades och genomdrevs av socialdemokraterna genom ett par reformer vid slutet av 90-talet, dock utan särskilt stor politiskt engagemang, beklagar Ahlbäck Öberg & Widmalm, med tanke på den omfattning som införandet av NPM inneburit.

NPM handlar *å ena sidan* om att skapa företagsliknande komponenter (företagisering), detta genom det internt inom offentliga organisationer uppstår mer företagsliknande strukturer med ”tydlig ledning, [...] indelning av verksamheter i resultatenheter, tillskapandet av interndebiteringssystem, och stort resultatfokus” (Ahlbäck Öberg & Widmalm 2013: 131).

⁶ Public Choice-skolan menade att man kunde förstå politiska beslutsprocesser på samma sätt som man förstår en marknadsprocess; politiska partierna såväl som den enskilda röstaren ses som rationella och egoistiska aktörer som genom politiken söker maximera egennytan. Vidare såg PC-skolan den privata sektorn som betydligt mer effektiv än den offentliga, varför man hävdade att den offentliga sektorns effektivitet kunde förbättras om dess institutionella struktur förändras och efterliknas den privata sektorns. Att införa marknadskonkurrens inom offentlig sektor kunde således höja effektivitet. PC-skolan hävdar dessutom att marknaden är betydligt mer demokratisk än vad majoritetsbeslut är (Pålsson Syll, 2001:59-60).

Regelstyrd verksamhet byts ut mot tydliga målformuleringar och uppföljning av måluppfyllelse. Å *andra sidan* skapas marknadsliknande förhållanden mellan företag, medborgare och offentlig organisation (marknadisering), vilket medför att den offentliga sektorn avmonopoliseras sin roll som enhällig producent av välfärdstjänster och konkurrensutsätts; genom utkontraktering lämnas utrymme för privata utförare. Det underliggande antagandet är att dessa åtgärder leder till minskade kostnader och ökad effektivitet, liksom att det finns en föreställning om att dessa modeller är universellt applicerbara på den mycket olikartade och mångfaldiga offentliga verksamheten. I detta sammanhang tilldelas medborgarna mer makt än tidigare gentemot politiker och de professionella i egenskap av att de omdefinieras till väljande ”kunder/klienter” (ibid: 131-132). NPM har dessutom kommit att beskrivas som ett tveeggat svärd som bär med sig både centralisering och decentralisering; *centralisering* genom att politiker får mer makt över tjänstemän och hur förvaltningen ska styras; *decentralisering* genom att chefer (eller ”managern”) inom förvaltningen på lokal nivå ges ökade befogenheter och handlingsfrihet (Almqvist 2006: 25- 27).

Eftersom offentlig verksamhet tidigare var anslagsstyrd utan något särskilt hänsyn till resultatutvärdering, så kom det att verka rimligt att myndigheter underkastades mer mål- och resultatstyrning och extern granskning. Därav den attraktionskraft som en styrmodell med stort fokus på resultat; utefter åren har alltfler utvärderings- och analysmyndigheter inrättats i olika sektorer, såsom Skolinspektionen, Vårdanalys, Tillväxtanalys etc. (Ahlbäck Öberg & Widmalm 2013). Fransson (2012) menar att de långt drivna NPM satsningarna också ska förstås i ljuset av den tradition av social ingenjörskonst som funnits i Sverige. De enorma satsningar på utökad utvärdering och uppföljning av offentlig verksamhet i och med anammandet av NPM-idéer som organisatorisk princip menar Ahlbäck Öberg & Widmalm (2013:141) är ett symptom för vad Michael Power benämner ”granskningssamhället” (*audit society*). Power menar att ”fixering vid (ständig) resultatmätning skapar självförstärkande processer i den offentliga verksamheten som inte är önskvärda, ja till och med kontraproduktiva” (ibid.). De kostnadseffektiviseringar som NPM-reformerna skulle innebära riskerar att resultera i faktiska kostnadsökningar – i och med den ökande resursåtgång som resultatstyrningen och införandet av fler myndigheter med utvärderings- och mätuppgifter innebär. Men även som en effekt av att de styrande nivåerna ”önskar ständig information om hur mål uppfylls och resultat erhålls” vilket leder till att kontrollsystem upprättas (ibid: 143). Ahlbäck Öberg & Widmalm menar att det saknas belägg för att NPM-reformerna faktiskt har lett till effektiviseringar och minskade kostnader, då det inte varit lika angenämt att utvärdera

dess reformer (ibid: 145). Mirowski (2009: 436) hävdar att byråkratierna faktiskt har tenderat att bli ”fetare” under neoliberalismens era. Skulle det faktum att kontrollen blir viktigare än ”produktion” av välfärdstjänster vara anledningen?

4.4 Avprofessionalisering av vad? Eller: Vad är en profession?

Michael Power (i Ahlbäck Öberg & Widmalm 2013) menar att då det är svårt att egentligen utvärdera offentlig verksamhet så finns en risk att man blir slav under metoder och mäter vad som mätas kan, ofta med grovt förenklade utvärderingsmodeller med validitetsproblem. Ett exempel på ett sådant mått är genomströmning som i sig inte säger något om vårdens kvalitet eller hur god en utbildning är. Likaså finns ”omätbara” arbetsuppgifter som socialt umgänge och stöd till patienter och skolelever inte med i bokföringen. Power menar att människor tenderar att anpassa sin verksamhet till det som mäts och är lätt att rapportera, dvs. att ”måttstocken som verksamheten bedöms efter blir också styrande för vad verksamheten väljer att ägna sig åt” (ibid: 142). Därmed sker en konflikt mellan professionella bedömningar och ekonomiska incitamentsstrukturer, där utvärderingssystemets betygsättningskriterier undanröjer de professionella normerna. Utrymmet att utöva ett professionellt omdöme begränsas av att man måste förhålla sig till de konkurrerande återrapporteringskriterierna.

Det fokus som uppstått kring resultatmått och utvärdering är delvis ett uttryck för en misstro mot offentligt anställda och professionella och ett större förtroende för marknadens och näringslivets affärsmetoder. I synnerhet läkare, lärare, socialarbetare och domare har under NPM-reformerna ofta definierats som ett problem som reformerna ska hantera; genom ”sofistikerade redovisnings- och uppföljningssystem” skulle tjänstemäns och professionernas prestationer kontrolleras och därmed säkerställa att dessa ”inte försvårar förverkligandet av politiska beslut” (Almqvist 2006: 24; Ahlbäck Öberg & Widmalm 2013: 144). Power menar att NPM innebär en urholkning av staten genom att revisorer och utvärderingsformer kommit att efterfrågas alltmer. Det resulterande ”granskningssamhälle” som växer fram har därmed en avprofessionaliserande effekt i och med att en yttre styrning griper in i de professionellas egna omdömesförmåga, ideal och etik över hur arbetet ska utföras.

Vad menas då med ”profession”? Ola Fransson menar att en sådan kan sammanfattas enligt följande kriterier: ”hög utbildning, självständighet i yrkesutövningen, utvecklade etiska koder och normer för vad som är tillåtet och inte tillåtet, ett specialiserat språk som endast de invigda fullt ut förstår, legitimationsliknande inträdesbiljett till professionen, hög samhällelig status med ekonomisk kompensation kopplad till denna ställning” (Fransson 2012: 22-23). Han menar att just akademiker uppfyller många av dessa kriterier och delar detta sätt att

organisera sitt arbete med fria hantverkare och egenföretagare. En mer utvecklad och djupare redogörelse för professionsbegreppet ger Thomas Brante. Utifrån en längre diskussion kring de centrala karakteristika i en profession landar Brante i följande definition: ”Professionella yrken är i något avseende organiserade, relativt autonoma bärare och förmedlare av samhälleligt sanktionerade, abstrakta kunskapssystem som ger dem förmågan att utföra handlingar som uppfattas som svåra, skickliga och värdefulla av allmänheten/klienten” (Brante 2009:28). Vidare diskuterar Brante att professioner kännetecknas av en relativ autonomi vad gäller å ena sida dess förhållande till externa inflytanden och maktförhållanden – där man ser till yrkesutövningens ekonomiska och politiska förutsättningar liksom dess organisering av professionens arbete – å andra sidan den interna verksamhetens självbestämmande vad gäller yrkespraxis, t.ex. vid universitetet och det kollegiala styrets framskjutna roll i förhållande till politiker vad gäller den enskilde forskarens arbete (ibid:27).

I kontrast till Fransson menar dock Brante att även om professionell utbildning ofta förmedlas via universitet så bör inte dess relation till ”hög utbildning” överbetonas, och det bör inte ses som en ”historisk eller definitionsmässig nödvändighet”; utbildningar som tidigare inte varit en del av högskolesystemet har senare inkorporerats (Brante 2009: 25), i Sverige skedde detta drastiskt i högskolereformen 1977 (Fransson 2012: 23, 27). Tidigare har det inte krävts akademisk utbildning för att verka inom medicin, juridik eller ingenjörskonst, likaledes finns det än idag professioner utan krav på formell utbildning (Brante 2009: 25).

Ylva Hasselberg menar att man kan förstå professioner utifrån det, så kallade, *professionella kontraktet*, och en förutsättning för detta är att professionen anses legitim av samhället. Utifrån staten och professionen i relation till *ansvar* respektive *rättigheter*. Å ena sidan ansvar: som innebär att de professionella ska ha ett engagemang som inte är avhängigt ekonomiska och egennyttiga intressen. Från statens sida är dess ansvar att de professionellas praxis ska skötas autonomt, staten ska ”lämna styret och dess konkreta arbete till de professionella”. Å andra sidan innebär det *rättigheter*: de professionella tilldelas autonomi i sitt självstyre och sin yrkespraxis. Statens rättigheter ligger i att de har en tillgång till ”de professionellas arbete utan tvång att kompensera professionen ekonomiskt fullt ut” (Hasselberg 2012: 18). Hasselberg menar dock att de professionellas autonomi och legitimitet håller på att försvagas, då professionerna ”blivit betraktade som ett särintresse, som bland annat hindrar effektiv styrning av den offentliga sektorn” (ibid: 19).

Fransson menar att en avprofessionalisering sker när ”en grupp förlorar, helt eller delvis, kontrollen av kunskapsanvändning” (Fransson 2012: 23). ”Att vara autonom är att själv bestämma de regler man vill leva efter [...] autonom är den verksamhet (eller person) som

själv dikterar villkoren för reglerna verksamheten ska följa. Motsatsen är när verksamheten är heteronom: [när verksamheten] följer regler och villkor vars innebörd och införande de själva inte råder över” (ibid: 26).

Det har även funnits andra tolkningar av den ökande avprofessionaliseringen och forskare har då benämnt detta som ”New Professionalism” eller ”expertism”, som inte betraktas som en avprofessionalisering utan som en ny sorts professionalism vilken är mer flexibel i förhållande till styrning och de värderingar som legitimerar de professionella i deras yrkesroll; man ska kunna vara mer flexibel i förhållande till ett ”väl utfört” arbete (Hasselberg 2012: 44-46).

5. Humboldt i skuggan av den globala kunskapsekonomin

5.1 Universitetet – en kort rekapitulation

I följande diskussion om universitetets historia har vi tänkt fokusera på idéer som till en stor del har format dagens universitet. Här ser vi framför allt liberalen och humanisten Wilhelm von Humboldts idé om universitetet, som ligger till grund för det klassiska universitetet. Vidare kommer vi diskutera hur de processer som påbörjats i och med Bolognaprocessen och Lissabonstrategin innebär en brytning med detta klassiska universitet.

I Delanty (2001: 33) kan man om von Humboldt läsa följande:

His conception of the university was characterized by the need to combine teaching and research, which were separated in the previous centuries. The main thrust of his argument was against the subordination of the university to the state: the university is more than the mere training ground of civil servants but has a spiritual role to play in the cultivation of the character of the nation.

En förutsättning för universitetens autonomi är då staten, men i gengäld ska universiteten förse staten med moraliskt och andligt underlag (ibid). I Humboldts idévärld byggdes en spänning in i universitetet, nämligen den mellan å ena sidan forskning och skapandet av ny kunskap och å andra sidan dess uppdrag i att tillhandahålla ”etablerad kunskap för bevarandet av samhällets stabilitet” (Fransson 2012: 27). Men Humboldt ställde också krav på att forsknings- och undervisningsdelen skulle vara förenade så att undervisningen kunde organiseras på grundval av de senaste forskningsrönen (Andrén 2013: 232). Vid det klassiska universitetet var det främsta syftet vad gäller utbildningen att lära studenten att tänka autonomt, dvs. ”inte bara tänka självständigt, utan också hur han eller hon skapar förutsättningar och regler för denna självständighet. *Bildning* är den vanliga beteckningen för

detta och är det grundläggande pedagogiska syftet med det klassiska universitetet” (Fransson, 2012: 28). Ankarloo (2012: 140-141) menar att utbildningen i många avseenden handlar om att socialisera en viss människotyp som genom ett ”inre, essentiellt behov” erövrar en förmåga till kritiskt tänkande. Studietiden ska i viss mån vara en period av försakelse, bemödande och förvirring ”fast på en högre nivå”, som innebär en ständig resa där det slutgiltiga målet aldrig fullkomligt nås. Friberg (2012: 107) menar vidare att lärarens uppgift är att konfrontera och utmana studenten med det som är okänt och annorlunda, och därigenom förändra studentens karaktär och intellektuella förståelse av verkligheten.

Fram till på 90-talet i Sverige hade läraren stort inflytande över utbildningens utformning, läraren sågs som ett stöd för studentens tillägnande av kunskap och inte som en överbringare av kunskap. Men i och med en upplevd eftersatthet av europeiskt näringsliv i förhållande till andra ekonomier (USA och Asien) kom större krav att ställas på att samordna Europas ekonomier, men också forsknings- och utbildningssystem för att kunna konkurrera med de stora ekonomierna i världen. Det är mot bakgrund av detta som Bolognaprocessen och Lissabonstrategin kom att utformas (Egidius 2009: 175-176). Genom Lissabonstrategin förband sig medlemsstaterna i EU att effektivisera näringsliv, utbildning och offentlig förvaltning så Europa skulle kunna bli ”den mest konkurrenskraftiga och den mest dynamiska kunskapsbaserade ekonomin i världen”. Bolognaprocessens uttalade syften är, enligt Egidius, att främja: rörlighet, anställningsbarhet, jämförbarhet samt Europas konkurrens- och attraktionskraft på den högre utbildningens område (ibid: 176-177).

Friberg beskriver, utifrån Humboldts ideal, att en effekt av Bolognaprocessen är att den så kallade ”yttre ledigheten” och det ”inre trycket” har övergått till en ”inre ledighet” och ett ”yttre tryck”. Tidigare tilldelade samhällets utbildningsinstitutioner en ”fristad” för att bemöta individens ”inre behov av kunskap”, där individens inre motivationskraft ska utgöra incitamentet för denne att bilda sig. Nu har detta kommit att omkastas, där studenter genom det ”yttre tryck” som utövas på dem ”tvingas att genomgå en högre utbildning i syfte att inte bli utslagna både socialt och ekonomiskt [...] När det kommer till ”inre ledighet” vill jag mena att denna kan liknas vid frånvaron av inre motivation (Friberg 2012: 105). Denna förändring går stick i stäv med den humboldtska idén vilken det klassiska universitetet har som grundstomme. Där Humboldt förespråkar bildningsideal och inre motivation förespråkar Bologna kompetenstillägnelse och styrningsmedel som baseras på ”kostnadseffektivitet, transparens och formalism” (ibid: 104).

I Sverige kom autonomireformen 2010 att innebära ytterligare separation med den klassiska universitetsidén, med stöd i allt vad Bolognaprocessen innebär – med ”fokus på

studentens anställningsbarhet som bärande idé” (Fransson 2012: 24). Anders Persson skriver att det finns en utbredd tro på att antalet högutbildade är en central faktor när det kommer till ekonomisk konkurrenskraft och tillväxt (Persson, 1998), varför tidigare Högskoleverket (numera Universitetskanslerämbetet) oroar sig för att ”andra länders utbildningsnivå riskerar dra ifrån Sverige” (HSV 2012). Därför har ”massuniversifieringen” av universitetet för utökad ”utbildningskapacitet” och ökad konkurrenskraft kommit att vara en stor politisk fråga. Sen 1985 har antalet studenter ökat från 150 000 till att under 90-talet fördubblas till 300 000 (Persson, 1998), studentantalet har sedan dess stabiliserats till en nivå runt denna siffra (UKÄ 2013). Högskoleverket (2012) menar att det framförallt är den utbyggda utbildningskapaciteten som resulterat i ett högre antal studerande, men denna analys är något ytlig och ser inte till drivkraften bakom utbyggnaden. Persson (1998) menar att det framförallt varit den ökade arbetslösheten, främst bland unga, som drivit på massuniversitetet. Sven-Eric Liedman (2011: 145) menar att när antalet studenter per lärare ökar måste undervisningen med nödvändighet bli mer mekanisk. Men Persson menar även att en ”positiv nationell självbild efter decennier av negativt krismedvetande, med förväntningar om en ny sorts kompetens i det som ömsom kallas kunskaps- och ömsom informationssamhället” delvis varit viktigt (ibid: 27). Visionen om att göra Sverige till en världsledande kunskapsnation är en smula överdriven, betonar Mats Alvesson, och menar att många yrken inte alls är i behov av långvarig utbildning och den kunskap som en sådan genererar, då många yrken inte är särskilt kunskapsintensiva (Alvesson 2006: 60-61). Han menar att en överutbildning och akademisering av yrken tar vid som ett resultat av att konkurrensen om attraktiva jobb ökar under hög arbetslöshet, som tvingar studenter att förhålla sig mer taktiskt och instrumentellt till utbildning. Resultatet blir att man måste studera allt längre tid för ett yrke och för att inte hamna efter de andra (ibid: 119).

Brytningen med den klassiska universitetsidén kan således förstås i relation till den roll som kunskap fått i den nya ekonomin (se rubrik 4.1). Enligt Michael Gustavsson (2013) så innebar massuniversitetet ett första steg i en marknadisering och standardisering av utbildning som sedan Bolognaprocessen kommit att accentuera med sitt fokus på anställningsbarhet. Dessa fenomen skvallrar även om en omdirigering av universitetet mot vad Slaughter och Rhodes (2004: 28-30) benämner som *Akademisk kapitalism*, vilket signalerar en övergång till en ny kunskapsregim. Den tidigare regimen hade en bakgrund i efterkrigstiden som brukar kallas ”public good”-regimen där kunskapen betraktades som en offentlig tjänst som medborgare hade fri tillgång och rätt till. Likaså betraktade man den akademiska friheten, fritt

flöde av kunskap och fokus på grundforskning som nödvändig för de offentliga nyttigheterna. Denna regim krävde dessutom en stark gränsdragning mellan privat/offentlig sektor.⁷

Den nya akademisk-kapitalistiska kunskapsregimen betonar kunskapsprivatisering där institutioners och företags rätt till kunskapens frukter kommer före allmänhetens.⁸ Allmänintresset i vetenskap undertrycks för ökad tillväxt, där kunskap figurerar input i en växande kunskapsekonomi. Kunskap konstrueras därmed, genom patent, till privata varor, där kunskapen värderas efter sin förmåga att skapa (gärna teknologiserade eller digitaliserade) varor och tjänster och generera vinst. Detta menar Slaughter & Rhodes kan göra forskningsrön svår- eller otillgängliga för stora delar av befolkningen, precis som fördelarna av den resulterande ekonomiska tillväxten inte alltid fördelas jämt över populationen. Dessutom kan det motverka nya upptäckter och innovation då denna kunskapsregim fokuserar ganska smalt på direkt tillämpad forskning (Slaughter & Rhodes 2004: 28-30).

Universitetet har alltmer kommit att frångå de bilaterala relationerna det tidigare hade med å ena sidan staten, å andra sidan industrin, för att istället ingå i en triad-relation mellan stat-marknad-akademi, detta brukar benämnas ”triple helix-modellen” (se även rubrik 5.2.3):

The universities provide the basic infrastructure for research, including the scientific expertise, which is state-funded to a large extent; industry supplies the wider context of distribution and links with the market. In this tripartite kind of knowledge production, universities use federal funds to generate inventions which are then licensed or contracted to the private sector. In a knowledge-based global economy the high level of training that is to be found in the university provides a crucial site for the global expansion of capitalism. (Delanty 2001: 123)

Delanty skriver att globaliseringen har resulterat i att regeringar har färre resurser för finansiering av universiteten. Den expansion som universitetet upplevt sedan 70-talet avtog i och med att många stater dragit på sig stora statsskulder. Med mindre medel tvingades universitet att i högre grad börja konkurrera i form av bl.a. kvalitetstester, granskning av forskning och rankinglistor som på olika sätt fått avgöra allokering av medel. Istället för att ha staten som ensam finansiär är universiteten i många avseenden beroende av flera källor,

⁷ Baksidan med denna kunskapsregim har framför allt i USA varit dess förlitande på forskningsfinansiering via motsvarande försvarsmakten (Department of defense). Dock menar vi att detta kanske bör ses i sin historiska kontext (kalla kriget).

⁸ Det bör poängteras att Slaughter & Rhodes är verksamma i en amerikansk kontext där professorer måste dela sina upptäckter till institutionen som har auktoritet att bestämma vad som ska göras med den (2004: 29-30). Dvs. i kontrast till vad vi i Sverige har som går under benämningen *lärarundantaget*, vilket innebär att universitet och verksamma där har rätt till sina egna forskningsresultat, det ”innebär ett undantag från den rätt som arbetsgivare enligt lag har till sina arbetstagares patenterbara uppfinningar” (Höskoleverket: <http://hsv.se/statistik/sveengordbok/termer/l/lararundantaget.4.8f0e4c9119e2b4a60c800026378.html>).

såsom donationer och vinstorienterade forskningskontrakt med industrin.⁹ Detta gäller då kanske framförallt teknologisk, bioteknologisk och medicinsk forskning (ibid: 120-122).

5.2 Styrd forskning, innovation och avprofessionalisering i universitetet

De förändringar universitetet genomgått har på flera sätt utmanat den traditionella synen på universitetsforskaren/-läraren som profession. I efterföljande rubriker avser vi belysa hur å ena sidan läraruppdraget och relationen mellan student och lärare förändrats, å andra sidan forskaruppdraget, där vi mer kommer beröra organisatoriska och ekonomiska faktorer för att sedan komma in på innovation. Vi tänkte inledningsvis kort redogöra för hur pengar har kommit att omdirigeras från utbildning till forskning.

Andrén (2013) beskriver hur anslagen till utbildningsområdena minskat mellan 22-43 procent sedan 1994 – en ”urholkning” på sammanlagt 6,73 miljarder kr. ”Till konsekvenserna hörde färre undervisningstimmar per vecka för studenterna, större undervisningsgrupper och mindre tid för lärarnas för- och efterarbete” (ibid: 170). Särskilt eftersatta är humanistiska och samhällsvetenskapliga utbildningsområden menar Andrén. Hit hör diskussionen om studenternas genomströmning som ett resultat av resursfördelningssystemet som pressar ner kvalitetsnivån då dess resurser baseras på godkända resultat. Man kan då säga att de kvalitativa prestationerna undergrävs av universitetets behov av ekonomisk utdelning (Alvesson 2006: 77-78). Alvesson skriver att det förekommer att kraven på godkänt sänks om nivån tycks vara för hög för studenterna, t.ex. om alltför många underkänts ”och det handlar då inte om att kraven i sig är för höga, men att ekonomin äventyras och såväl arbetsbördan som studentmissnöjet ökar om man inte värnar om måttliga krav” (ibid: 78). Parallellt med denna trend har universitetsverksamheten kommit att bli mer forskningstung, i synnerhet sen 2008 enligt UKÄ, då forskningsintäkter ökat medan utbildningsintäkter kommit att avstanna (UKÄ 2013:2).

5.2.1 Avprofessionalisering av universitetsläraren

Trenden av avprofessionalisering av universitetsläraren har pågått en längre tid (se rubrik 5.1), men i och med autonomireformen så byttes bildningsfokus och kritiskt tänkande mer explicit mot att skapa yrkeskompetenta studenter och arbetsmarknadsanknytning. Fransson menar att den pedagogisk-teoretiska bakgrunden till Bolognaprocessen har, ”inom ramen för NPM, *anställningsbarhet* och policymakarnas önskan om linjär kausalitet mellan investeringar i utbildning och mätbara effekter”, kommit att ses som ett instrument för

⁹ I Sverige utgörs dock merparten av de externt sökta medlen även de av statliga finanser; totalt utgör de direkta statsanslagen (givna såväl som sökta) 72 procent av lärosätenas forskningsintäkter (UKÄ 2013:7).

kontroll tillika en ”quick-fix” för att nyttiggöra undervisning (Fransson 2012: 38). Med den instrumentella inställning gentemot utbildning som uppstår ur den arbetslöshet och kravet på eleven att hålla sig konkurrenskraftig på arbetsmarknaden, så kliver studenten som myndig ur bilden och in dunderar studenten som kund (Fransson 2012: 35; Ankarloo 2012). När studenten som kund står i fokus så betonas det alltmer i högskolepedagogiska kurser hur universitetsläraren ska underlätta för eleven på olika sätt. Friberg beskriver hur en offeridentitet växer fram, där studenten upplever en ”diskurschock”; föga förberedda för högre studier konfronteras studenten med strukturer av oenhetlighet, otydlighet och osynlighet som orsakar ångest, frustration och dåligt självförtroende. Som tidigare nämnt (se rubrik 5.1) sågs en sådan diskurschock ofta som en nödvändig ingång till det akademiska livet, men numera betraktas universitetsläraren som en ”mörkläggande aktör” som bär det primära ansvaret för att de ovan nämnda strukturerna ska synliggöras. Läraren ska därmed börja praktisera en självreflexiv subjektstyrning för att nå en högre genomsnittlig nivå. Friberg menar att när studenten definieras som ett offer frias denne från ansvar, och studenten får rätt till att avkräva vissa resurser och tjänster från universitetet och läraren (Friberg 2012: 108).

Studenten är inte längre primärt ansvarig för sin utbildning. Dessutom har det kvalitetssäkringssystem som sjösattes av högskoleverket 2011 lett till en indirekt styrning av utbildningen där lärarens autonomi över arbetet minskar drastiskt och avkräver anpassning till externa granskares mätkriterier: att ”kursers *specifika* mål måste synliggöras i relation till examensmålen i *slutet* av utbildningen” (Fransson 2012: 43: min kursivering). Pressen kommer även inom lärosäten allt eftersom medelstillelningen tydligare kopplas till utvärderingsresultaten.

Ovanstående resonemang bör förstås i ljuset av att NPM-principerna alltmer har integrerats i universitetets verksamhet, där en marknadsmodell vuxit fram och kommit att utmana den professionella dito. ”I den professionella modellen definierar den professionella experten ”den andres” behov och inte tvärtom såsom i marknadsmodellen”, i den sistnämnda modellen definierar istället ”den andre” sina behov i egenskap av efterfrågande kund (Friberg 2012: 114).

5.2.2 Forskaren och autonomin

Det finns ett samband mellan autonom forskning och vetenskapliga framsteg. Så var inte minst fallet för arabisk-muslimska världen, men även Kina, som faktiskt i högre grad stod i framkant än västerländska universitet vid tidpunkten för den naturvetenskapliga revolutionen. Med tiden har dock forskningens autonomi i arabisk-muslimska världen och Kina kommit att

kringgärdas av religion och politik, medan Västereuropeiska universitet gjort stora framsteg – här har forskningens autonomi som kommit att vara betydelsefull för framgången. ”Universiteten kunde utveckla egna normer för hur verksamheten skulle bedrivas och för vad som skulle räknas som god vetenskap. Inte minst viktigt var det att de som fristående korporationer fick välja sina egna företrädare och ledare som de politiska härskarna fick lov att acceptera” (Rothstein 2000: 53). Men denna autonomi har på många sätt kommit att utmanas i moderna tider när universitetets kopplingar till industri och arbetsmarknad blir allt mer explicita (se rubrik 5.1).

Andrén beskriver hur högskolereformen 1993 innebar stora förändringar i syfte att öka friheten för högskolor och universitet vad gällde administrering av resurser och hur den lokala organisationen skulle utformas, men samtidigt kan den ”sammanfattas som en tydlig markering av ledningsfunktionernas nära anknytning centralt till regeringen och lokalt till styrelsen och rektor under mottot ’frihet under ansvar och kontroll’” (Andrén 2013: 95). Dock blev effekterna av denna reform inte som man väntade sig och man tog därför vid regeringsskiftet 2006 åter upp frågan om ökad autonomi för högskola och universitet, med dubbelt syfte: dels skulle rätten till självbestämmande öka och den politiska styrningen minska, samtidigt som staten skulle tillgodose inflytande över strategiskt viktiga delar av verksamheten genom övergripande mål- och resultatstyrning (ibid: 97).

Utbildningsdepartementet lade efter ovan beskriva förslag fram en proposition *En akademi i tiden. Ökad frihet för universitet och högskolor* (även i uppsatsen benämnd Autonomireformen). I denna lade man vikt vid ökad frihet inom den nuvarande myndighetsformens ramar, universitetsväsendet skulle fortsätta vara en statlig myndighet. Regeringen motiverade detta med två skäl, dels att universitetet bör vara en självständig kraft i samhällsutvecklingen, och dels att decentralisera beslut över verksamheten, via institutionell frihet, för ökad kvalitet inom forskning och utbildning (Andrén 2013: 99). Ahlbäck Öberg frågar sig vem som tilldelats autonomi genom denna reform, och särskiljer å ena sidan mellan individuell autonomi genom kollegiala beslutsstrukturer,¹⁰ å andra sidan institutionell autonomi genom lagstöd, tryggad ekonomiska resurser och anställningstrygghet för ledningen.¹¹ Hon menar att resultatet av autonomireformen har varit att balansen mellan linjestyrning och kollegial styrning konstitutionellt sett har förskjutits till fördel för

¹⁰ Där styrningsprinciperna grundar sig på kollegial styrning, där ansvaret åläggs forskarna att verka för forskningens och utbildningens kvalitet, relevans och att det kommer samhället till dels (de tre uppgifterna).

¹¹ Vars styrningsprinciper är linjeorganisatoriska, styrning ovanifrån, även kallad förvaltningsstyrning. Beslut fattade i riksdag och regering kanaliseras vida rättsliga regleringar och ekonomiska styrmedel till högskoleledningen, som förväntas förmedla detta styrinnehåll.

linjestyrningen (Ahlbäck Öberg 2011). Vidare visar Elin Sundberg (2013) den inverkan autonomireformen haft på det kollegiala styret vid fem svenska lärosäten av olika storlek. I motsats till reformens syften så har den i praktiken skapat effekter som går emot universitetens roll som kritisk reflekterande samhällskraft och deras självreglerande kraft gällande kvalitetsfrågor i utbildning och forskning. Sundberg skriver:

I vissa fall har kollegial beslutsmyndighet tillfallit teknisk-administrativ personal vilka inte kan sägas tillhöra kategorin professionella kolleger. Linjestyrningens företrädare har fått ökad makt vid val av kollegiala ledare, i beslut som rör anställningsärenden och i frågor som rör kvalitet i utbildning på grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå. Det finns även en tendens att kollegialt beslutsfattande har centraliserats i och med att fakultetsövergripande organ har inrättats och beslutsmyndighet har flyttats [sic] till dessa överordnade kollegiala organ. (Sundberg 2013: 45)

5.2.3 Avprofessionalisering av forskaren, genom styrning av forskning mot innovation

Forskningens frihet preciseras i högskolelagen 1992 som friheten att välja forskningsproblem, välja forskningsmetoder samt publicera forskningsresultat (Högskolelagen SFS 1992:1434). I många efterföljande forskningspropositioner har man kommit att ansluta sig till principen om forskningens frihet. Det har också betonats, kanske framförallt av Carl Tham (utbildningsminister 1994-98), hur olika finansieringsmedel borde komplettera varandra, där fakultetsanslag skulle bidra med basresurser som svarade för forskningsverksamhetens långsiktighet och kontinuitet, medan forskningsrådsmedel söktes externt i konkurrens och utdelades utifrån inomvetenskapliga kriterier till tidsbegränsade projekt och tjänster (Andrén 2013: 131). Denna balans mellan den fria forskningen som garanteras av fakultetsanslagen och extern finansiering har kommit att rubbats – tillsammans med ökat statligt inflytande – vilket kommit att få konsekvenser för den fria forskningen.

I och med 2008 års forskningspolitiska proposition fastställdes ett antal strategiska områden inom ”medicin, naturvetenskap och teknik till vilka forskningen borde koncentreras – något humanistiskt område angavs inte” (Andrén 2013: 132). En nyhet som detta medförde var att forskningsmedel, avsedda för dessa områden, skulle sökas i konkurrens, under granskning mellan lärosätena, snarare än att forskarna själva skulle lämna sina sökningar. Dessa gjordes istället av universitet- och högskoleledningar vilket ledde till ökad polarisering och att mindre lärosäten missgynnades. Forskningspropositionen för åren 2013-2016 byggde vidare på dessa idéer genom fortsatt stöd för de strategiska områdena.

Andrén pekar på några grundläggande principer från 1940-talet som visade sig solida och bergfasta. Forskningen skulle vara förlagd till högskolor och universitet och inte via

akademier eller fristående institut, med vissa undantag. Numera har sektorsforskningen och strategiska områden ökat och övergått till en ny form av forskningsorganisation som vuxit fram jämsides med fakulteterna. Tidigare avgjorde regering och riksdag vilka forskningsområden som skulle växa fram. Numera deltar andra intressenter i denna planeringsprocess (ex myndigheter och näringsliv) och med ett ökat antal forskningspropositioner i slutet av 1970-talet ledde detta till en institutionalisering, samtidigt som man satsade på ett flerårigt budgetbeslut med syfte att möjliggöra för mer långsiktigt planerad forskning, detta med större betoning och finansiering av strategiska områden. Med denna trend kom detaljstyrningen av forskningen helt att upphöra, men krav på innovation och kommodifiering av forskningsresultat kom alltmer att ses som en skyldighet från universitetets sida – universitetets ”fjärde” uppgift¹². Forskningsförnyelse, menar Andrén, byggde under 1940-talet på en tro på fakultetsanslag som basresurs och ansvar för tjänster och infrastruktur, men under 1990-talet så har anslagen som har kanaliserats externt, genom forskningsråd och stiftelser, ökat mycket medan fakultetsanslagens utveckling inte har hängtt med. Den ojämna balansen mellan externa råd-/stiftelseanslag och fakultetsanslag, där det förstnämnda har ökat avsevärt, har inneburit att lärosätenas inflytande över forskningen har försvagats (Andrén 2013: 135-136). Denna obenägenhet från statsmakterna att utöka fakultetsanslagen har inneburit att man överlämnat ”fördelningsproblemen till en marknadspräglad kvalitetsbedömning av forskarnas ansökningar” (ibid: 137). Forskningen tycks således bli mer efterfrågestyrd. Detta pekar Hasselberg på, med hänvisning till ett resultat i sin empiriska undersökning av tillämpade forskares verksamhet. Där tycks kravet på originalitet vara lägre och det är snarare nyttan och efterfrågan på deras forskning, liksom eventuella ökade chanser på arbetsmarknaden som är drivkraften (Hasselberg 2012: 251). Det har även inneburit ett minskat fokus på den individuella forskaren till förmån för forskarlag, vilket Andrén menar kan betraktas som en förskjutning av forskningens frihet då man han menar att man bör lyssna på de enskilda forskarnas begåvningar och vara lyhörd för deras egna idéer (Andrén 2013: 137).

Forskningen har alltmer kommit att dirigeras till vissa områden, utan att för den skull definiera vetenskapliga problem, det blir forskarens uppgift. Andrén summerar denna trend enligt följande:

¹² Universitetets uppgifter består i (1) forskning, (2) utbildning och (3) dela med sig av kunskap till samhälle och allmänhet (s.k. *public outreach*) (Högskolelagen SFS 1992:1434).

Kanske är denna ambivalens – att på en och samma gång hävda den absoluta friheten och begränsa den – ett uttryck för en medveten eller omedveten balansgång mellan uppgiften att som en ljusets riddarvakt självklart och med enfass försvara forskningens frihet och uppgiften att som ansvarig för tilldelningen om miljardbelopp av skattemedel ändå försöka försäkra sig om att forskningen på samhällsangelägna områden och problem är den som vinner mark och växer. (Andrén 2013: 138)

Innovation och idéer betraktas idag som en av de främsta källorna till ekonomisk tillväxt och den plats där dessa förväntas materialiseras är universitetsforskningen. Innovationsstudier påbörjades, enligt Magnus Eklund (2013) som en respons på neoklassisk teoris oförmåga att fullt ut förklara vad som orsakade ekonomisk tillväxt, liksom keynesianismens kris uppenbarade detta problem, och man började intressera sig för institutioner, kultur och sociologiska dynamiker. Sven Widmalm (2013) menar att när innovationer alltmer kommer att ses som lösningen på allehanda problem från global uppvärmning, arbetslöshet och global konkurrenskraft, så blir det viktigt att diskutera hur dessa idéer produceras, sprids och administreras. Widmalm menar att vi idag alltmer styrs av en innovationsideologi där man inordnar och reducerar stora delar av samhället till komponenter i ett innovationssystem. Universitet betraktas som en outnyttjad källa till innovation som behöver effektiviseras och främja kommersialisering av forskningsresultat – ett barn av Lissabonstrategin som kom att identifiera EU som teknologiskt underlägset USA. Detta väljer man att lösa genom NPM-principer, där kostnadseffektivitet, marknadsstyrning och universitets roll som leverantör av forskningsresultat och potentiella innovationer till industri betonas (Widmalm 2013: 39-40, 42). För att överföra innovationer och forskningsresultat till näringslivet har man mer kommit att tillförlita sig på modeller som triple helix. Men dessa modeller, menar Widmalm, har ingen betydelse om det inte är i form av något kall för byråkrater och regering att gripa in och styra forskningen mot ett mål (ex hållbar tillväxt, sysselsättning och ett frodande näringsliv) (ibid: 43). Vidare menar Alexandra Waluszewski att så man i praktisk policy har tolkat olika innovationsmodeller (framförallt triple helix) som något som staten måste konstruera genom organiserad interaktion mellan akademi och industri; kunskapstriangeln är således ingenting som växer fram organiskt (Waluszewski 2013: 75-76).

Waluszewski menar att universitetets integrering i olika marknader även vittnar om hur det neoliberala klimatet – där man förlitar sig på marknadskrafter snarare än direkt statlig inblandning i teknologisk- och industriell utveckling – blir mer framträdande i hur man förstår innovation som ett resultat av forskning (Waluszewski 2013: 75). Vidare menar Mats Hyvönen att då stater inom EU är förbjudna att stödja inhemska företag, då det ses som

orättvis marknadspraxis, så kan en stat kringgå detta genom styrning av forskning, som beskrivet av Andrén, och därmed indirekt stödja inhemsk industri genom att kanalisera investeringar på olika sätt (Hyvönen 2013: 98). Waluszewski menar att forskningens nyttiggörande i regel har en indirekt verkan, medierad genom folk som genomgått utbildning och trätt ut i arbetslivet, snarare än genom direkt överföring till industri; kommersiell användbarhet bedöms ofta på grundval av de fördelar de kan bibringa på alla tidigare organisatoriska och teknologiska investeringar. En innovation möter därmed aldrig en friktionslös marknad. De som främst gynnas av innovationspraxis såsom triple helix är; inom akademi – ämnen som lätt kan kommodifieras; inom näringsliv – storföretag och riskkapitalister med tunga ekonomiska muskler och få fixerade kapitaltillgångar (maskiner och organisationsstrukturer etc) (Waluszewski 2013: 77-80).

6. Tematisering av intervjumaterial

Vi har här valt att göra två vida tematiseringar av vårt intervjumaterial, ur vilka vi kommer belysa de frågor och fenomen vi diskuterat ovan. Den första behandlar hur våra informanter upplever själva universitetets som institution, dess organisering, finansiering, kollegiala styret och hur dessa förhåller sig till yttre påtryckningar och krav. Den andra behandlar hur informanterna förhåller sig till universitetets roll i samhället, dvs. vad universitetet förväntas leverera till- och fylla för funktion i samhället. Dessa teman går självklart in i varandra.

6.1 Om universitetets interna struktur

Vissa av våra informanter upplever att det skett en ökad byråkratisering i och med Bologna-processen. Lynn Åkesson säger:

[Det] jag tycker utbildningen missgynnats av är väl en ofantligt ökad byråkratisering av alla utbildningsformer, som jag tycker tar tid och energi och som på något vis också binder lärare och det som är roligt och kreativt i utbildning, på ett dåligt sätt, alltså att regelverket tar så orimligt stora proportioner, eftersom det blir så detaljreglerat.

Bo-Anders Jönsson återkopplar trenden av ökad central administration till autonomireformen och menar att det kan vara en följd av...

... att man äger väldigt många fler frågor på universitetet självt... medan kanske administrativa delarna har blivit något mindre ute på fakulteterna, det är väldigt mycket som styrs uppifrån nu, eller försöker göra det istället för andra vägen att idéerna föds nere på fakulteten och arbetas upp.

Dock menar han att det ändå föreligger en hyfsat bra balans mellan central administration och fakultetsnivå. Ett par av våra informanter bygger vidare på detta resonemang och betonar hur man på Lunds universitet har valt att behålla många av de kollegiala strukturerna där andra universitet och högskolor fått uttalad linjestyrning, vilket visar på den inneboende styrkan i fakultetsstrukturen gentemot statliga förväntningar på ökat centralstyre. Jönsson talar vidare om hur kvalitetsfrågor lastats över, vad gäller själva utbildningsprocessen, på universitetet, där myndigheter (HSV, numera UKÄ) fått en mer granskande roll; en granskningsprocess han menar mäter individuella prestationer snarare än utbildningens kvalitet.

Vidare så upplever Sune Sunesson att Bolognaprocessen skapat en struktur som motverkar heterogeniteten inom universitetet i och med att olika discipliner utformas efter standardiserade mallar, där så vitt skilda ämnen från naturvetenskap till musikämnen ska arbeta efter samma examinationsunderlag. Mats Benner menar att det ”finns en slags normer och regler och styrsystem som garanterar likformighet inom universitetet och dom har en ganska betydande slagsida”. Sunesson berör i ett liknande resonemang hur styrsystem påverkar detta: ”Det blir ju naturligtvis *gefundenes fressen* [som hittat; vår övers.] för alla tänkbara revisorer som ska kontrollera att allting går rätt till va”, han menar vidare att denna typ av ”yttre press” genom dessa kontrollsystem är i synnerhet destruktiva för universitetsverksamheten. Benner menar vidare att kontrollsystemen och likformigheten är en konsekvens att det tidigare inte existerade någon tydlig universitetsdiskurs...

... utan universiteten var liksom ett konglomerat av aktiviteter som levde med väldigt olika villkor och förutsättningar [...] universitetets idé var att det inte hade någon idé [...] dom hade allting från [...] det mest kontemplativa till det allra mest interaktiva [aktiviteter]. Och det fanns liksom ingen ledningsfunktion eller strategi eller grupper som ägnade sig åt att liksom försöka hantera det va. [...] Den stora förändringen är ju sättet att styra [och] reglera pengar, som blivit mer konkurrensutsatt och också förväntningar på att universitetet ska funka mer som organisationer. Och då i meningen att dom är mer sammanhängande.

Benner menar att den ökade administrationen beror på ett nytt sätt att finansiera universitetets verksamhet där resurser tilldelas i konkurrens på basis av prestation. Han menar att en spänning har uppstått mellan kärnverksamhet och administration, där forskning och utbildning genererar intäkter till förvaltningsapparaten, ”så administrationen har blivit större, mer professionaliserad men också, på något konstigt sätt, mer avhängd från kärnverksamheten skulle jag säga”.

Ett annat ämne många av våra informanter berörde var det problematiska med autonomibegreppet vad gäller forskning. Många upplever att forskningen blir alltmer styrd

genom att fakultetsanslag minskar och att många forskare tvingas finansiera projekt genom att söka efter externa medel hos forskningsråd och stiftelser. Sture Forsén menar att man idag många gånger måste finansiera sin lön genom att söka forskningsmedel, tidigare kunde man ”bedriva egna forskningsprojekt utan att söka en enda krona”. Mats Benner menar att det kanske tidigare fanns ett visst mått av institutionaliserat slöseri och där den tidigare fullfinansieringen av forskning genom stora fakultetsanslag fungerade som en slags buffert på yttre påtryckningar, dvs. det fanns ingen press på att producera inom en viss tidsperiod eller publiceras i internationella tidsskrifter. Han pekar på att det man numera har vunnit i resurseffektivitet, när ”allting på något sätt [är] prissatt och utmätt i minska krona” på många sätt begränsar forskning som är svår att formulera i projektform (t.ex. sociologen Johan Asplunds forskning). Beroendet av extern finansiering innebära att många begränsas i ”projektsökeriet”. Han menar att den stora poängen med den externa finansieringen och en mer marknadspräglad universitetstillvaro är att...

... förväntningar eller efterfrågan utanför universitetet ska slå igenom också i vad universitetet gör. [...]
D]et är klart om du har tio procent av din lön från fakultetsmedel och resten måste du söka upp, så då är det ju klart att du är mer lyhörd för vad omvärlden pekar på.

Sture Forsén pekar på att vad ”forskningsrådets insikt på vad som är bra och vad som ska satsas på, den är oerhört avgörande för vad universiteten kan göra”. Jönsson målar upp ett snarlikt scenario där han beskriver en upplevd tendens att Vetenskapsrådet får ”våldiga riktade signaler från regeringen vart man ska rikta pengar”.

Vidare talar ett par av våra informanter om hur universitetets verksamhet gått från att ha varit väldigt utbildningstung till en mer forskningspräglad sådan. Benner beskriver denna radikala förändring enligt följande:

[K]ostnaderna för utbildning har stigit med en procent, ungefär, per år sedan 80-talet, vilket ju i praktiken innebär att det har sjunkit. Eh, medan kostnaderna för forskning har då stigit med, ja fyra-fem procent, vilket ju innebär – även om man rensar för inflation – så är det ju en ganska radikal tillväxt [...] det är ett universitet som är mer styrt och lite mer konsistenta idéer kring vad man ska göra och det är också ett mer forskningsorienterat universitet.

Han talar vidare om hur grundutbildningen förr var väldigt välförsörjd med fler seminarieövningar, laborationer och assistenter – även för samhällsvetenskapliga och

humanistiska ämnen – medan det idag har skett en viss utarmning av samhällsvetenskap som utbildningsmiljö.

Vad gäller forskningen så menar Benner att man kan se en stor expansion av vissa områden (t.ex. klimat- och miljöforskning) till fördel för andra; exempelvis har den tekniska sektorn, uppbackade av externa finansiärer, vuxit fram som egna forskningsinstitut utan studenter. På snarlikt sätt upplever Bo-Anders Jönsson att för att en konstruktiv forskningsmiljö ska uppstå så krävs att man kombinerar både bredd- och toppsatsning inom universitetet, medan det idag ser annorlunda ut:

[N]u ska man satsa stora pengar på vissa platser, man styr om forskningspengar, vi ska nu ha in ett antal ”Zlatan-forskare” som vi börjar kalla dem... utländska toppforskare. [...] Det är inte många heller det handlar om, det är mycket pengar men det är få personer, det är väldigt sårbart alltså.

Bo-Anders Jönsson menar att det lätt kan hända att man satsar en massa pengar på ”excellenta forskningsmiljöer”, laboratorier osv, som sedan står tomma när dessa utländska toppforskare sedan lämnar för andra uppdrag. Han upplever dessutom ett större fokus på att få in betalstudenter och doktorander från utlandet och att man riskerar att försumma de svenska studenterna. Per Eriksson beskriver en snarlik situation, där han kritiserar regeringens lite elitistiska syn på högre utbildning och forskning, där en övertro på enskilda förmågor träder fram, där han mer betonar vikten av bredd i utbildning och forskning.

Mats Benner beskriver det som att den akademiska friheten är kvantitativt sett större men kvalitativt sett mindre:

[K]vantitativt sett större därför att så mycket mer av resurser och uppdrag har blivit konkurrensutsatta så det innebär också att fler kan komma i åtnjutande av den akademiska friheten [...] å andra sidan så är utrymmet väl ungefär hälften idag som när jag läste vad gäller utbildning [...] och det var mycket mindre ”faculty”, alltså dom anställda var färre men dom var mindre pressade vad gäller resurser och annat.

Vidare beskriver Sune Sunesson att trots att forskningens villkor försämrats kan universitetets autonomi på ett paradoxalt sätt fortfarande öka.

6.2 Om universitetets roll och funktion i samhället

Den av våra informanter som i störst utsträckning behandlat och talat om universitetets roll och funktion i samhället har varit rektor Per Eriksson (vilket också kanske är naturligt i och med att hans dagliga praxis berör dessa frågor). Han lägger stort fokus vid det svenska

universitetet i förhållande till andra nationer och den internationella konkurrensen. Eriksson tycker det är beklagligt att många kvalificerade studenter idag avvisas från de ”på arbetsmarknaden attraktiva utbildningar” och där flera förpassas till arbetslöshet. Han menar att universitetet idag upplever ett stort söktryck som en effekt av att en större andel av befolkningen måste skaffa sig en utbildning för att kunna ta plats i en mer kunskapsbaserad ekonomi. Han upplever att en internationell stor kompetenshöjning sker och att det är viktigt att Sverige har utbildningskapacitet för att möta detta och för att kunna konkurrera internationellt i den framträdande kunskapsekonomin.

Du har ett söktryck in på högskolan från ungdomarna från gymnasieskolorna som inser att dom snabbt måste komma åt utbildning och vågar inte först ge sig ut och resa världen runt. Du har den effekten att dom som finns därute [i arbetslivet] inser att dom måste skaffa sig en bättre utbildning och därför söker sig till högskolan. Sen har du dom som redan finns på högskolan, dom inser att det nog är klokt att [fördjupa sina studier och] vänta lite med att gå ut i arbetslivet.

Lynn Åkesson tycker att det i grunden är positivt – om man bortser från den ökade planeringen och regleringen – att Bologna har tryckt på anställningsbarhet. Hon tycker att det är viktigt att göra humaniora ”gångbart” och se till att det ger arbete, då det inte är meningen att alla ska sitta och ”uggla” på universitet i slutändan. Vidare ser hon ingen problematik i att bedriva forskning som ligger närmare näringslivet, hon menar att det finns situationer och arbetsplatser som...

... kanske just behöver någon som är van vid att tänka på ett mer övergripande sätt eller har den här paraplykunskapen att lösa problem med organisationsfrågor [och] arbetsplatskulturer. [...] Så det är viktigt och det är inget problem heller för mig att göra forskning som är knuten till vad näringslivet skulle kunna tänkas behöva. Alltså finns det frågor i samhället som vi kan hjälpa till [med] och lösa, så ska vi ju naturligtvis göra det.

Vidare betonar Sune Sunesson värdet av den generella och bildningsorienterade kunskapen, i motsats till att direkt kompetensförsörja studenter utefter vad samhälle och näringsliv kan tänkas behöva:

När nyexaminerade kommer ut i jobb så kommer dom självklart att förändra den verkligheten dom är en del av, och det är det som egentligen gör det viktigt att kunna innehålla en generell och bildningsorienterad [utbildning] som möjligt därför att vi kan aldrig i förväg veta vad dom egentligen behöver kunna.

Per Eriksson menar att det är viktigt för universitetet i en kunskapsekonomi att ha ett väldigt gott samspel med näringsliv och samhälle när det gäller utbildning, forskning och innovation. Till skillnad från de andra informanterna talar han mer explicit i termer av kunskapstriangel och triple helix, som ett medel för att uppfylla vissa av universitetets tre uppgifter som han definierar som utifrån högskolelagen och begreppet kunskapstriangeln som ”utbildning, forskning och innovation”. Han talar om att det är viktigt att utforma stödfunktioner för att lättare kunna koppla forskares genombrott till entreprenörer utanför universitetet. Han gör jämförelser med Finland, som har ett nationellt Forsknings- och innovationsråd där politik, näringsliv och akademi tillsammans utformar policy inför framtiden, en så att säga ”äka triple helix”. I Forsknings- och innovationsrådet, under statsministerns ledarskap, diskuterar man mellan ledande företrädare från akademi, näringsliv och politik de utmaningar som Finland står inför och hur resurser ska allokeras.

Sverige har ibland förmågan att göra sjuttioelva studier, medan dom andra jobbar. [...] Alltså tittar du på action så är dom betydligt mer framstående i Finland med att göra konkreta samarbeten och bilaterala program.

Vad gäller Lunds universitets del i etablerandet av dessa interaktioner och innovation så menar Eriksson att ”väldigt mycket finns redan kulturellt” där många grupper inom LU lyckas med de tre uppgifterna att forska, utbilda och skapa innovationer på samma gång. Han tar ett exempel med den framväxande nanoteknologin som en utvidgning av teknisk fysik där man haft framgångsrik forskning:

Dom har ett antal innovationer och företag som har startats. [...] då promotar dom varandra, det blir liksom en slags växelverkan [...] du får liksom in kunskaper och driv från företagen som gör studenterna intresserade och ser att det finns jobb och möjligheter. Och du får forskarna intresserade och företagen intresserade av forskarnas kunskaper...

I detta sammanhang är det kanske framför allt de tekniska och eventuellt delar av naturvetenskapliga sektorerna – där tillämpbarheten är mer närvarande i forskning och utbildning – som Eriksson har i åtanke när det kommer till diskussionen om etablerandet av de ömsesidigt främjande interaktioner mellan utbildning, forskning och näringsliv som ska främja innovation (den s.k. kunskapstriangeln).

”Ja alltså att vi ska stå för innovation det är ju nåt ganska nytt ju”, säger Bo-Anders Jönsson angående innovation som ett av universitetets huvuduppgifter. Han menar att dess

tredje uppgift har kommit att ersättas av ”samverkan och innovation”. Det är enligt honom inte den primära drivkraften bland verksamma vid naturvetenskapliga fakulteten att deras forskningsrön ska leda till innovationer. Jönsson menar att innovationstänket till och med kan bli ett hinder i kunskapsbyggandet och den förutsättningslösa grundforskningen, t.ex. när olika innovationsråd vill vara med från början i ett forskningsprojekt eller examensarbete, ”då är det ju redan sagt att man ska ha en innovation”. Han betonar hur slumpmässig innovationsprocessen kan vara, men att det framförallt inte finns...

... en enda innovation som då inte har sitt embryo i ett grundforskningsresultat, och forskningsresultat behöver inte generera produkter eller nånting två år efter, utan det kan komma femtio år senare. Finns ju hur många exempel som helst...

Men han ser en tydlig skillnad mellan hur t.ex. LTH och naturvetenskapliga fakulteten arbetar, där ingenjörsutbildningar och forskning många gånger kanske svarar mer till vad som önskas ute i industrin:

... det är en tydlig skillnad där, LTH har ju mycket mer företagsexamensarbeten där det mer är produktutvecklande medan [naturvetenskapliga fakulteten] fortfarande har nyfikenhetsforskning kvar, även på studenthåll. Sen kan det spilla över lite naturligtvis.

Lynn Åkesson utvidgar innovationsbegreppet något och menar att företeelser och idéer som allmän rösträtt, demokrati och politiska system i vissa avseenden kan ses som ”sociala innovationer”, vilket innebär att de finner sin legitimitet och trovärdighet i att det inte går att kommersialisera dessa. Per Eriksson för ett liknande resonemang och menar att humanioras och samhällsvetenskapens kunskap inte ska ses som en källa till produkter eller tjänster och betonar dessa vetenskapers roll för goda värderingar och en kritisk granskning av samhället, men framhåller även dess regulatoriska funktion, hur dessa discipliner blir viktiga för att upprätta regelverk för samhället:

Så om du har du upprättat smarta regelverk för samhället så är det liksom oerhört bra för landets utveckling [...] det kan ju finnas då väldigt bra humaniora och samhällsvetenskap, väldigt kunniga personer, men om inte det kommer till nytta då är det ju död kunskap för samhället i stort.

På en fråga angående huruvida det skett en avprofessionalisering av universitetsläraren och forskaren i och med de ovan nämnda processerna av styrd forskning och instrumentalisering

av undervisning så ifrågasätter Mats Benner den ibland cyniska bild som han upplever målas upp av, t.ex. Mats Alvesson och Ylva Hasselberg. Benner talar snarare om en ”re-professionalisering” där...

... man, så att säga, snarare än att man är i dom här patriarkala beroendena av en ganska ofta lokal, eh, miljö, så är det mer universellt med fokus på tidsskrifter och finansiering. [...] Utan man öppnar upp sig mot världen. Så till en viss gräns så tycker jag det är en slags, ja, professionell självkorrigering. Sen finns det en borte gräns där man ägnar sig åt självexploatering och egentligen bara är som vilken frisersalong som helst där det gäller att bara gå runt.

7. Sammanfattande diskussion

7.1 Universitetet som en motor för ekonomisk tillväxt

I flera avseenden kan man se hur universitetet mer blivit en farkost för kapitalackumulering; kunskap såväl som antalet högutbildade i ett land framställs, enligt Persson, Alvesson, Eklund med flera, som produktionsfaktorer som agerar input i en ekonomisk produktionsprocess. Detta har kommit att påverka hur universitetet bedriver sin verksamhet. Därmed Harveys aktualitet i att betrakta hur universitetet blir mål för åtgärder att minska kapitalets *omslagstid*. Det kan handla om att minska tiden mellan investeringar av forskningsmedel och avyttring i form av innovation och tillväxt, eller att tid och barriärer mellan utbildning och arbetsmarknaden mer uttalat ska reduceras.

Något talande för detta kanske framför allt är hur Lissabonstrategin, som grundar sig i en strävan efter ett välrustat Europa i den mer konkurrensutsatta globala kunskapsekonomin, har kommit att legitimera en förändring i universitetets verksamheter. I utbildningsväg har universitetet i ljuset av dess massifiering – pådriven av arbetslöshet – och Bolognaprocessen alltmer kommit att fungera som en slags *kompetensförsörjare* för en hårt konkurrensutsatt arbetsmarknad där utbildning blir viktigare för att bli attraktiv och ligga steget före andra. Detta driver i sin tur på en akademisering av yrken.

Vad gäller forskning så framställs den som en outnyttjad källa för innovation och kommersialisering av forskningsresultat tillika den huvudsakliga källan till *industriell förnyelse* och *ekonomisk tillväxt*. Tron på forskningens roll speglas kanske allra bäst i hur universitetsverksamheten kommit att bli väsentligen forskningstung vad gäller finansiella aspekter. Satsningar på forskarutbildning, toppforskare (”Zlatan-forskare”) och excellenta forskningsmiljöer betonas, medan utbildningsfinansiering kommit att urholkas, eller i varje fall avstanna. Där Humboldt förespråkade en pregnant relation mellan utbildning och

forskning – att utbildning skulle baseras på de senaste forskningsrönen – så har forskning blivit mer avhängd utbildningen. De har kommit att bli två skilda verksamheter. Ekonomisk tillväxt kopplas numera tydligt samman med forskning, snarare än den enligt Waluszewski huvudsakliga källan och drivkraften bakom industriell förnyelse och välstånd – välutbildade studenter som bär med sig sin kunskap ut i arbetslivet. Varför man kanske väljer att fokusera mer resurser på forskning än utbildning. Forskningen kan därför betraktas vara mål för effektivisering och styrning för att minska kapitalets omslagstid.

Styrningen tar sig bl.a. uttryck genom att andelen fakultetsanslag – som garant för den fria forskningen – minskar, vilket pressar forskare mot att i högre grad söka extern finansiering för sina projekt, ofta behovsmotiverad och med direkt applicerbarhet. Definierandet av ”strategiska områden” såväl som upprättandet av kanaler mellan universitet och näringsliv (genom t.ex. triple helix-modeller) för att lättare kunna översätta forskningsresultat i kommodifierbara produkter och tjänster eller innovationer som finner sin plats ute i industri och på marknad, som i nästa skede förväntas generera ekonomisk tillväxt, menar vi även dessa kan förstås som en del i denna process; att minska omslagstid. Forskningen dirigeras och barriärer röjs, eller snarare, friktioner eroderas genom upprättandet av kanaler mellan universitet och näringsliv, liksom fokuseringen på områden som anses direkt nyttiga för nationens framtida välfärd och konkurrenskraft. Omslagstiden minskas genom att penningkapital förmås ta sig snabbare genom produktionsprocessen (tiden från idé till forskningsresultat till kommersialiserad innovation) och cirkulationsprocessen (tiden från färdig produkt/innovation till avyttring). I synnerhet blir en kort omslagstid och snabb produktion av nya innovationer viktigt eftersom en nations konkurrenskraft i den globala kunskapsekonomin i stor utsträckning är avhängig privilegierad tillgång till de senaste vetenskapliga rönen och den senaste teknologin, vilket utmynnar i en hätsk och passionerad kamp från universitet, forskares och forskningsinstituts sidor att patentera nya upptäckter – vissa forskare tvingas till att patentera sina upptäckter bara för att kunna fortsätta med sin forskning. Då statligt stöd till inhemska företag inom EU är förbjudet och anses vara orättvis marknadspraxis, så kan styrning av forskning ses som ett sätt för enskilda stater att kringgå detta och *planera* fram forskningsresultat.

Vad gäller utbildning har universitetet blivit en arena för att mer explicit överbringa eleven yrkeskompetenser och producera anställningsbara arbetare vilket kan förstås som ett försök att minska omslagstiden i den bemärkelsen politiker, myndigheter, näringsliv och samhällseliga trender på olika sätt sätter press på universitetet att bryta ner barriärer in i universitetet, och vidare in i arbetslivet. Det handlar om att minska den tid det tar från

examinering till anställning, men även minska friktionen mellan olika (i Bourdieus terminologi) *sociala fält*. Å ena sidan genom att göra övergången mellan gymnasiet till universitetet mer smärtfritt, å andra genom att minska friktionen in på arbetsmarknaden och tydligare arbetsmarknadsanknyta utbildningar och därmed underlätta transformeringen av kapitaltillgångar tillägnade i universitetetsfältet till en ”avkastning” i det fält som utgör arbetsmarknaden. Även den eventuella friktion som råder i själva lärandet och relationen mellan lärare och student eroderas. När eleven alltmer definieras och tillmötesgås som – och där denne själv förväntas bemötas som – en kund/klient, iklädd en offeridentitet, som utkräver rätt till vissa tjänster, resurser och rättigheter (till t.ex. anställningsbarhet, särbehandling och en förväntan på godkända resultat) ställs krav – implicita eller explicita – på läraren att förebygga en diskurschock, att underlätta för eleven och inte ställa för höga krav och utmana denne alltför mycket. Här minskas omslagstiden i produktionsprocessen, men inte vad gäller penningkapital. Dock står en annan tillgång på spel, en människa som investerar i sitt humankapital.¹³

Liksom Harvey menar att en *spatial rationalisering* för att främja villkoren för kapitalackumulering vid ett tillfälle kan vid ett senare tillfälle bli ogynnsam för framtida ackumulering av kapital, kan man argumentera för att ett forsknings- och innovationsklimat konstrueras där de långsiktiga villkoren för kapitalackumulering undergrävs. Genom att fokus på nyttiggörande av forskningsresultat och transferering till näringsliv ökar så kan en oavsiktlig konsekvens av detta bli att det främst är tillämpad forskning som hamnar i blickfånget, dvs. forskning där man redan från början ser potential att leverera ett kommersialiserat resultat/innovation, som kan bidra till en direkt rationalisering av befintligt fixerat kapital, men där grundforskning med långsiktiga fördelar negligeras. På snarligt sätt kan man se den snäva kompetensförsörjningen, där vikten av en bred bildning som kan förbereda studenten på oförväntade förändringar och utmaningar i livet nedvärderas, bli kontraproduktiv för den enskildes anpassningsförmåga till nya samhällsliga omständigheter, och i förlängningen minska näringslivets förmåga att bemöta dessa.

Ur dessa förändringar vidrörs organisering av tid och rum på olika sätt, en tydlig process som Harvey talar om i termer av hur pengar kan användas för att kontrollera tid och rum, men även hur tid och rum kan omvandlas till kontroll över pengar. Genom finansieringssystem, incitamentsstrukturer och utvärderingssystem omformas organiseringen av forskares, lärares

¹³ Dock viktigt att inte blanda ihop detta med Bourdieus kapitalbegrepp, då humankapital mer ska förstås som ett ”investeringsbeslut, där framtida intäkter och kostnader mäts mot varandra i ett livscykelperspektiv” (Pålsson Syll 2001: 55) av en totalt rationell individ, medan Bourdieus begrepp är mer relationellt.

och studenters (arbets)tid och rum i förhoppningen att kunna omvandla detta till kontroll över pengar. Här reser sig en problematik, eller kamp, över att söka underkasta ”lönearbetaren” (i detta fall forskaren/läraren) kapitalackumuleringens ändamål och dess produktionsprocess, att alienera denne från sitt arbete, till den grad att ”det är icke längre arbetaren, som använder produktionsmedlen, det är produktionsmedlen som använder arbetaren”. Detta vidrör de organisatoriska aspekterna av det sociala rummet inom universitetsväsendet, dess olika *fält*.

7.2 Om universitetsfältet som en kamp om tolkningsföreträde

Vad gäller ovan nämnda trender och processer så har de i många avseenden förstärkts av eller på något sätt påverkats eller möjliggjorts av införandet av New Public Management-principer i universitetsverksamheten. Sammantaget har dessa processer kommit att främja en marknadisering och standardisering av utbildningssystemet. NPM fick allt större stöd efter 70-talet som ett resultat av minskad statsinkomst och ökade statsskulder som satte press på kostnadseffektivisering och, vad gäller universitetet, införandet av kvalitetstester, granskningsmyndigheter och rankinglistor som fick avgöra var de sinande resurserna skulle allokeras.

NPM har kommit att förknippas med kostnadskontroll, finansiell transparens och tillskapandet av marknadsmekanismer i offentlig verksamhet. Med detta följer att verksamheten uppdelas i resultatenheter, som i sin tur åtföljts av praktiker av styrning, uppföljning och redovisning för att tillförsäkra att dess arbetare (de professionella) gör vad de ska. För dessa ändamål inrättas myndigheter med granskning och utvärdering som specifikt syfte. Vidare har konkurrensutsättning och utkontraktering till privata utförare i offentlig sektor har varit ett vanligt inslag i NPM, där medborgaren omdefinieras till en kund/klient.

Lissabonstrategin med ändamål att effektivisera EU:s näringsliv, utbildning och offentlig förvaltning för att främja konkurrenskraft – såväl som Bolognaprocessens fokus på kompetenstillägnelse och tilldelning av styrningsmedel baserade på ”kostnadseffektivitet, transparens och formalism” – öppnar tydligt upp för anammandet av NPM-principer. På många sätt kan man förstå NPM som en förlängning av neoliberal teori och ideologi i den bemärkelsen att staten och offentlig verksamhet tycks vinna legitimitet genom marknaden, som organiseras därefter; staten får en aktiv roll i att konstruera marknadsstrukturer internt där inga tidigare funnits. När det kommer till utbildningsväsendet så har reformer av detta slag på flera sätt kommit att utmana universitetslärar- och forskarprofessionen. Universitetsfältet kan därför betraktas vara präglad av en av politiker, myndigheter och näringsliv specifik fältdoxa. Agenter ur respektive område deltar i en *klassifikationskamp* där man strider om något för

dem gemensamt; hur universitetetsfältet ska definieras, dvs. sättet som forskning och utbildning ska bedrivas på och funktionen dessa skall fylla, liksom vilka kriterier de ska bedömas utefter. Tänkande i termer av NPM och marknadskonkurrens utövar en hegemonisk regim för hur byråkrater och politiker kommer att analysera problem och conceptualisera lösningar på dessa.

På forskningsområdet så har detta kommit att ske genom att regeringen kommit att definiera viktiga strategiska områden, där medel avsedda för dessa områden ska sökas i konkurrens mellan lärosäten, under granskning och utvärdering innan medlen allokeras. Samtidigt som fakultetsmedel, som ska trygga den fria forskningen, minskar till den grad att det många gånger är svårt att finansiera forskarens lön med den. Forskaren får i högre grad förlita sig på de externt sökta medlen avsedda för vissa särskilda projekt eller strategiska områden. Detta har gjorts för att i högre grad låta önskingar från samhälle och näringsliv slå igenom i vad universitetet ägnar sig åt. Utöver regeringen så har även olika myndigheter och näringsliv kommit att få ett större inflytande i planeringen av vilka forskningsområden som ska växa fram. Vidare har en innovationsideologi – där innovationer ses som lösningen på miljöproblem, sysselsättning och ekonomisk tillväxt – kommit att legitimera, och hotar att vidare förstärka styrning av forskning genom implementering av NPM-element i universitetsverksamheten. Detta kan vara i form av kostnadseffektivitet, marknadsstyrning av forskning, indelandet av verksamheten i resultatenheter och betoning på universitetets roll som leverantör av forskningsresultat och potentiella innovationer till industri.

Att forskningen kommit att hänvisas till vissa områden – samtidigt som forskningens frihet proklamerats på basis av att forskningsproblemen och projekten lämnas till forskaren att formulera (som sedan granskas och utvärderas) – kan ses som ett uttryck för en misstro för att forskarprofessionen på egen hand skulle kunna definiera och ägna sig åt forskning som är nyttigt för samhället. Ur vår tidigare förda diskussion om professionen, utifrån Brante och Hasselberg, så inbegriper den en relativ autonomi vad gäller yrkesutövningens ekonomiska, politiska och organisatoriska dimensioner, såväl som självbestämmande vad gäller yrkespraxis (internt utvecklade normer och kriterier som styr arbetspraxis, t.ex. genom det kollegiala styret). Som Bourdieu visat så styrs *klassifikationskampen* inom ett fält av det kapital som anses legitimt och eftersträvänsvärt, varför man i detta fall kan tala om ett slags *akademisk kapital* som forskar- och lärarprofessionen innefattar. I universitetsforskarens fall kan vi utifrån denna diskussion förstå dennes situation som en avprofessionalisering i avseendet att kriterierna för ”god forskning” blir mer avhängd de inomvetenskapliga kriterierna formulerade ur kollegialitet, och istället styrs av yttre efterfrågan. Om man får tro

Fransson med flera, så har misstron mot professionen kommit att öka vilket i förlängningen innebär att den kommit att försvagas, till fördel för olika styrningsmedel som hotar den akademiska friheten; både vad gäller forskning och undervisning. En tendens mot att produktionsmedlen använder arbetaren. På många högskolor i Sverige har, enligt Sundberg, administrativa enheter och ledningen kommit att få en mer framskjuten roll som överskuggar det akademiska kapitalet. Detta ska dock inte överbetonas, exempelvis Lund Universitet, med en stark tradition av kollegialitet i många avseenden tycks stått emot denna trend, om man ska tro våra informanter. Likväl kan denna process betraktas som att det akademiska kapital som forskar- och lärarprofessionen innehar inte längre anses lika eftertraktat och tillskrivs måhända inte samma symboliska värde.

Även vad gäller utbildning har det kommit att ske vad som kan benämnas som en avprofessionalisering, där en konflikt mellan professionella bedömningar och ekonomiska incitamentsstrukturer och utvärderingssystem uppstår; verksamheten riskerar anpassas efter det som kan mätas eller är lätt att rapportera, den utsätts för yttre tryck i form av högskoleverkets (numera UKÄ) kvalitetsgranskningar och genomströmningsmått. Ett annat ”hot” mot lärarprofessionen är *kund-/klientgörandet av studenten*. Liksom NPM ska synliggöra, bryta ner och kategorisera kostnader inom områden och verksamheter där enheter är aggregerade eller odefinierade, och därigenom skapa ökad transparens och effektivitet i verksamheten genom granskning och tillgängliggöra denna information för kunder/klienter, så riskerar denna princip bli styrande för hur universitetsläraren förstår sig själv. För att underlätta för kunden (läs: studenten) i sitt lärande förväntas läraren synliggöra de ”mörkläggande dolda strukturer”, dvs. det odefinierade och aggregerade, som utgör ett hinder för kunden från lärarens sida.

Det går även att betrakta – utifrån Alvessons, Fribergs, med fleras resonemang, om att individer finner sig alltmer tvungna att genomgå universitetsutbildning för att hålla sig konkurrenskraftig på arbetsmarknaden och ligga ”steget före” alla andra i statusordningen – hur de moderna samhälleliga villkoren utövar en hegemonisk regim på de framtida studenterna som uppvisar ett instrumentellt förhållningssätt gentemot utbildning, vilket ses som en resurs och investering inför arbetslivet, istället för att betrakta utbildning enligt humboldtska ideal. Detta bör ses i kontexten att vissa arbeten alltid har varit mer knutna till arbetsmarknaden, t.ex. ingenjörsutbildningar, medicin och juridik, dock menar vi att man kan se en förskjutning där vissa utbildningar och ämnen inom universitetsfältet nedprioriteras eller nedvärderas medan andra positioner i detta fält får en framskjuten roll – de som tydligast kan

banan väg till arbetsmarknaden.¹⁴ Internaliseringen av dessa samhälleliga villkor, liksom ett mer kundorienterat förhållningssätt mellan universitet och student, såväl som den offeridentitet denne antar (vilket ger studenten rätt att avkräva tjänster och resurser från universitetets och lärarens sida) kan då förstås, något djärvt, som att nya förutsättningar uppstår där människor, med sitt *praktiska sinne*, uppfattar nya latenta möjligheter som finns i det pågående spelet. Med andra ord; människor som träder in i universitetet skapar sig, med bakgrund av det samhälleliga klimatet och den bild av studenten som en kund/klient, en uppfattning kring vad universitetet ska fylla för funktion (kompetensförsörjande) och uppfattar då latenta möjligheter i form av vad man kan förvänta sig av och avkräva universitetet i mån av resurser och tjänster.

Flera av våra informanter menar dock att främjandet av anställningsbarhet och underlättandet av lärandeprocessen nödvändigtvis inte behöver innebära någonting negativt, ”det är goda ting”. I denna kontext kanske man bör diskutera huruvida det råder någon omdefiniering av universitetslärarprofessionen, snarare än att se det som en avprofessionalisering. Benner menar att en profession ska ha en förmåga att förnya sig själv och sin roll, och kanske är det detta som avkrävs professionen. De nya förutsättningar som föreligger universitetet vad gäller massifieringen av utbildning, gör det svårt att falla tillbaka på och upprätthålla gamla humboldtska ideal. Här tycks det snarare, i våra ögon, komma att bli mer centralt att förnya lärarprofessionen, ett synsätt som verkar delas av några av våra informanter. Likaså föreligger inget motstånd mot själva nyttiggörandet av kunskap i sig, som är en av universitetets tre huvuduppgifter, dock pågår en märkbar diskussion bland våra informanter om *hur* nyttiggörandet ska ske och vilka risker och möjligheter de medför för professionen.

7.3 Slutsatser & vidare forskning

Utifrån vår litteraturstudie och vårt komplement i form av intervjuer ämnade vi diskutera följande frågor: har universitetets roll i samhället omdefinierats? Om så, på vilket sätt? Vad är det för uppfattning kring ”värdefull” kunskap, forskningens autonomi och utbildningens funktion i samhället som ligger till grund som drivkraft för dessa omvandlingar? Med betoning på universitetet som organisation, universitetslärar- och forskarprofessionen samt hur processen av nyttiggörandet av kunskap sker så kan vi dra några primära slutsatser ur vår uppsats. Något grovkornigt kan vi säga universitetet har kommit att inordnas som en komponent i ett ekonomiskt-politiskt landskap med fokus på arbetsmarknadsförsörjning och

¹⁴ Måhända kan på detta vis förstå uppdelningen av samhällsvetenskapliga fakulteten i Lund, där bl.a. ekonomiämnet kom att bli en del av en självständig fakultet, år 2004.

tryggad ekonomisk tillväxt. Vad gäller ”värdefull” kunskap ser vi tendenser att tillämpad forskning premieras vilken snabbt kan nyttiggöras och kommersialiseras, medan i undervisningsväg är det den direkt instrumentella nyttan i kunskapen som värderas. Detta försäkras genom en starkare styrning av forskning och en omdefiniering av den funktion en utbildning anses ska ge. Processer som drivit fram dessa förändringar ser vi framför allt har varit införandet av New Public Management som organisatoriskt ramverk för verksamheten vad gäller att framdriva innovationer. På flera sätt har dessa förändringar kommit att bidra till att utmana och i viss bemärkelse leda till en avprofessionalisering.

En uppenbar lucka som kan fyllas i detta sammanhang är den empiriska omfattningen där det hade varit särledes intressant, om mer tid hade funnits, att täcka in alla fakulteter på Lunds universitet, där det i vårt fall endast funnits en informant som i någon mån representerat det mer tillämpade forskningsområdet (rektor Per Eriksson med bakgrund som professor inom ingenjör- och teknikområdet). Vidare ser vi det som givande att utöka denna studie till en mellan högskolor och universitet jämförande studie, för en mer övergripande och nyanserad förståelsehorisont. Vi hade gärna sett att man inkluderat studerande från olika fakulteter och universitet i Sverige och deras uppfattningar kring vad de anser att universitetet ska fylla för funktion och roll. Men även representanter ur de olika politiska partierna, för att tydligare skapa sig en bild av deras tankar kring universitetet.

Ett mer specifikt förslag på vidare forskning drar vi ur David Harveys teoretiska bygge. Han har på andra ställen hävdad¹⁵ att omstruktureringen av välfärdsstaten och minskandet av omslagstid kan ses som ett led i att hantera överackumulering¹⁶ som Harvey menar är ett återkommande problem i kapitalismens historia, men i synnerhet sen 1973. NPM skulle här kunna ses som medicin för välfärdsstatens rigiditet, ett sätt att erodera barriärer och hinder för minskad omslagstid. Vad som då skulle vara intressant att undersöka är huruvida de förändringar och omstruktureringar som skett inom universitetet och som behandlas i denna uppsats kan ses som en led i samma process – att hantera överackumuleringsproblematiken. Kanske då med utgångspunkt i den svenska finanskrisen under tidiga 90-talet, och dess effekter på svenskt näringsliv och ekonomi.

¹⁵ *The New Imperialism*, 2005

¹⁶ Överackumulering är ett ständigt närvarande problem som genererar kapitalismens kristendenser och kännetecknas av ett tillstånd när kapital, arbete och tillgångar ligger överksamma utan lönsamma utlopp i sikte. Detta tillstånd kan kännetecknas vid outnyttjad produktivkapacitet, varumättade marknader och lageröverskott, överskott på pengakapital och/eller hög arbetslöshet (Harvey 1990: 180ff).

Litteraturförteckning

- Ahlbäck Öberg, Shirin (2011). "Organisering av autonomi och universitetet som idé", i Björk, Pernilla, Bolkéus Blom, Mattias & Ström, Per (red). *Det Goda Universitetet: rektorsperioden 2006-2011: festskrift till Anders Hallberg*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis. Länk: <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:476806/FULLTEXT01.pdf>
- Ahlbäck Öberg, Shirin & Widmalm, Sten (2013). "NPM på svenska", i Zaremba, Maciej. *Patientens pris: ett reportage om den svenska sjukvården och marknaden*. Stockholm: Weyler.
- Almqvist, Roland M. (2006). *New public management: NPM: om konkurrensutsättning, kontrakt och kontroll*. Malmö: Liber
- Alvesson, Mats (2006). *Tomhetens triumf: om grandiositet, illusionsnummer & nollsummespel*. Stockholm: Atlas i samarbete med Liber
- Andrén, Carl-Gustaf (2013). *Visioner, vägval och verkligheter: svenska universitet och högskolor i utveckling efter 1940*. Lund: Nordic Academic Press
- Ankarloo, Daniel (2012). "Från en produktionsprocess av kunskap till processandet av en kunskapsprodukt", i Ankarloo, Daniel & Friberg, Torbjörn (red.). *Den högre utbildningen: ett fält av marknad och politik*. Möklinta: Gidlund
- Bauman, Zygmunt (2002). *Det individualiserade samhället*. Göteborg: Daidalos
- Bourdieu, Pierre (1999). *Praktiskt förnuft*. Göteborg: Daidalos
- Bourdieu, Pierre (1984). *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. London: Routledge & Kegan Paul
- Brante, Thomas (2009) *Vad är en profession? Teoretiska ansatser och definitioner*. Vetenskap för profession, University College of Borås, 2009. Länk: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1496709&fileId=1496953>
- Broady, Donald (1990). *Sociologi och epistemologi: om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. Diss. Stockholm
- Delanty, Gerard (2001). *Challenging knowledge: the university in the knowledge society*. Philadelphia, Pa: Society for Research into Higher Education
- Egidius, Henry (2009). *Pedagogik för 2000-talet*. Stockholm: Natur & kultur

- Eklund, Magnus (2013). "Science Policy in a Socially Embedded Economy", i Rider, Sharon, Hasselberg, Ylva & Waluszewski, Alexandra (red.). *Transformations in research, higher education and the academic market: the breakdown of scientific thought*. Dordrecht: Springer
- Enkvist, Inger (2013). Moralisk förvirring på universitetet. *Svenska Dagbladet*. Tillgänglig: http://www.svd.se/kultur/understrecket/moralisk-forvirring-pa-universiteten_8464342.svd (25/9-2013)
- Fransson, Ola (2012). "Om avprofessionalisering av universitetets läraruppdrag", i Ankarloo, Daniel & Friberg, Torbjörn (red.). *Den högre utbildningen: ett fält av marknad och politik*. Möklinta: Gidlund
- Friberg, Torbjörn (2012). "Akademiska subjekt och politisk-ekonomiska processer", i Ankarloo, Daniel & Friberg, Torbjörn (red.). *Den högre utbildningen: ett fält av marknad och politik*. Möklinta: Gidlund
- Foucault, Michel (2008). *The birth of biopolitics: lectures at the Collège de France, 1978-1979*. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Gustavsson, Michael (2013). "Methodomania", i Rider, Sharon, Hasselberg, Ylva & Waluszewski, Alexandra (red.). *Transformations in research, higher education and the academic market: the breakdown of scientific thought*. Dordrecht: Springer
- Harvey, David (2005). *A brief history of neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press
- Harvey, David (1990). *The condition of postmodernity: an enquiry into the origins of cultural change*. Oxford: Blackwell
- Hasselberg, Ylva (2012). *Vetenskap som arbete: normer och arbetsorganisation i den kommodifierade vetenskapen*. Möklinta: Gidlund
- Hennink, Monique M., Hutter, Inge & Bailey, Ajay (2011). *Qualitative research methods*. Los Angeles: SAGE
- Högskoleverket (2012). *Andra länders utbildningsnivå riskerar dra ifrån Sverige*. Rapport 2012:12. Länk: <http://www.hsv.se/download/18.782a298813a88dd0dad800011462/statistisk-analys-internationella-jamforelser-12-2012.pdf>
- Högskolelagen, SFS 1992:1432
- Van Horn, Rob & Mirowski, Philip (2009). "The Rise of the Chicago School of Economics and the Birth of Neoliberalism", i Mirowski, Philip & Plehwe, Dieter (red.). *The road from Mont Pèlerin: the making of the neoliberal thought collective*. Cambridge, Mass: Harvard University Press

- Hyvönen, Mats (2013). "The Foundation of Knowledge According to the Knowledge Foundation", i Rider, Sharon, Hasselberg, Ylva & Waluszewski, Alexandra (red.). *Transformations in research, higher education and the academic market: the breakdown of scientific thought*. Dordrecht: Springer
- Jacobsson, Staffan & Granberg, Anders (2008). "Vem styr forskningen på de tekniska högskolorna?", i Benner, Mats & Sörlin, Sverker (red.). *Forska lagom och vara världsbäst: Sverige inför forskningens globala strukturomvandling*. Stockholm: SNS Förlag
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Liedman, Sven-Eric (2012). *Hets! En bok om skolan*. Stockholm: Bonniers
- Mirowski, Philip & Plehwe, Dieter (red.) (2009). *The road from Mont Pèlerin: the making of the neoliberal thought collective*. Cambridge, Mass: Harvard University Press
- Mirowski, Philip (2009). "Postface: Defining Neoliberalism", i Mirowski, Philip & Plehwe, Dieter (red.). *The road from Mont Pèlerin: the making of the neoliberal thought collective*. Cambridge, Mass: Harvard University Press
- Peet, Richard & Hartwick, Elaine (2009). *Theories of development: contentions, arguments, alternatives*. New York: Guildford Press
- Plehwe, Dieter (2009). "Introduction", i Mirowski, Philip & Plehwe, Dieter (red.). *The road from Mont Pèlerin: the making of the neoliberal thought collective*. Cambridge, Mass: Harvard University Press
- Ptak, Ralf (2009). "Revisiting the Ordoliberal Foundations of the Social Market Economy", i Mirowski, Philip & Plehwe, Dieter (red.). *The road from Mont Pèlerin: the making of the neoliberal thought collective*. Cambridge, Mass: Harvard University Press
- Pålsson Syll, Lars (2001). *Den dystra vetenskapen: om nationalekonomins och nyliberalismens kris*. Stockholm: Atlas
- Rider, Sharon, Hasselberg, Ylva & Waluszewski, Alexandra (red.) (2013). *Transformations in Research, Higher Education and the Academic Market: The Breakdown of Scientific Thought*. Dordrecht: Springer Netherlands
- Rothstein, Bo (2000). "Fri eller dirigerad forskning", i Fridlund, Mats, Sandström, Ulf & Benner, Mats (red.). *Universitetets värden: bidrag till den forskningspolitiska debatten*. Stockholm: SNS
- Sennett, Richard (2007). *Den nya kapitalismens kultur*. Stockholm: Atlas

Slaughter, Sheila. & Rhoades, Gary. (2004). *Academic capitalism and the new economy: markets, state, and higher education*. Baltimore: Johns Hopkins Univ. Press

Sundberg, Elin (2013). *Autonomireformen – Vad hände med det kollegiala styret?* C-uppsats i statsvetenskap vid Uppsala universitet. Länk:

<http://student.statsvet.uu.se/modules/kurser/visadokument.aspx?id=13668>

Sörlin, Sverker (2013). Studie i en huvudlös politik. *Dagens Nyheter*. Tillgänglig:

<http://www.dn.se/kultur-noje/kulturbatt/sverker-sorlin-studie-i-en-huvudlos-politik/>

Universitetskanslerämbetet (2013). *Universitet och högskolor – årsrapport 2013*. Rapport 2013:2.

Länk: <http://www.uk-ambetet.se/download/18.1c251de913e7bc40e78000854/Arssrapport-2013.pdf>

Universitetskanslerämbetet (2013). *Betydande minskning av antalet helårsstudenter*. Rapport 2013:3.

Länk: <http://www.uk-ambetet.se/download/18.4149f55713bbd91756380004691/larosatenas-arsredovisningar-statistiskanalys.pdf>

Universitetskanslerämbetet (2013). *Forskningsresurser i högskolan*. Rapport 2013:7. Länk:

<http://www.uk-ambetet.se/download/18.575a959a141925e81d14c7/Forskningsresurser-i-hogskolan-rapport-2013-7.pdf>

Waluszewski, Alexandra (2013). "Contemporary Research and Innovation Policy: A Double Disservice?", i Rider, Sharon, Hasselberg, Ylva & Waluszewski, Alexandra (red.). *Transformations in research, higher education and the academic market: the breakdown of scientific thought*. Dordrecht: Springer

Widmalm, Sven (2013). "Innovation and Control: Performative Research Policy in Sweden", i Rider, Sharon, Hasselberg, Ylva & Waluszewski, Alexandra (red.). *Transformations in research, higher education and the academic market: the breakdown of scientific thought*. Dordrecht: Springer

Wästerfors, David (2008). "Analytiska knep", i Wästerfors, David & Sjöberg, Katarina (red.). *Uppdrag: Forskning: konsten att genomföra kvalitativa studier*. Malmö: Liber

Informanter

Här följer en kort beskrivning av våra informanternas akademiska bakgrund och befattningar.

Intervjuerna genomfördes mellan 28 november och 16 december år 2013 på respektive informants arbetsplats, med undantag för Mats Benner och Bo-Anders Jönsson vars intervjuer ägde rum på Sociologiska Institutionen i Lund. Intervjuerna varade mellan 30 minuter och 1½ timma.

- ❖ Mats Benner – Professor i forskningspolitik och prodekan vid Ekonomihögskolan i Lund
- ❖ Per Eriksson – Rektor för Lunds universitet och professor i signalbehandling
- ❖ Sture Forsén – Professor emeritus i fysikalisk kemi och Senior Scientific Advisor vid Pufendorfinstitutet i Lund
- ❖ Bo-Anders Jönsson – Professor i medicinsk strålningsfysik och prodekan för Naturvetenskapliga fakulteten i Lund
- ❖ Sune Sunesson – Tidigare professor i socialt arbete och f.d. dekan för Samhällsvetenskapliga fakulteten i Lund och föreståndare för Pufendorfinstitutet
- ❖ Lynn Åkesson – Professor i etnologi och dekan för Humanistiska- och teologiska fakulteten i Lund

Intervjumanual

Under uppsatsskrivande kom våra frågor till informanterna både att förnyas och omformuleras. I och med våra informanter representerade olika former av kompetenser kom våra frågor att utformas mycket utifrån deras kunskapsområde. Här följer dock några generella teman eller frågor som kommit att figurera i de flesta eller alla intervjuerna. Eftersom de data vi fick om stiftelseförslaget kom att spela en marginell roll i vårt arbete har vi valt att inte inkludera så många frågor i denna intervjumanual som cirkulerar kring detta tema.

Universitetets roll i samhället

- Man brukar ju säga att universitetet ska främja innovation, kompetens i form av professioner, kritiskt tänkande och demokratisk kompetenta medborgare. Hur ser du på dessa olika element?
- Vilka utmaningar står universitetet inför i dagsläget och i framtiden?
- Hur viktigt anser du det är att man rankar universiteten?

Historiskt perspektiv

- Vad ser du som de största förändringarna sedan 77-reformen? Fördelar/nackdelar?

Nyckelord: administration, akademisk frihet och den enskilda forskarens autonomi.

- Hur tänker du kring dagens styrning av forskning? Hur förhåller sig den till fakultetsanslag och extern finansiering?
- Uppfattar du att synen på kunskap har förändrats? Har man tidigare betonat värdet av "nyttig" kunskap? **Följdfråga:** Har vissa akademiska ämnen gynnats eller missgynnats av dessa förändringar anser du?

Stiftelseförslaget

- Hur ser ni på förslaget om att ombilda LU till en stiftelse? Fördelar/nackdelar?
- Kan man se stiftelseförslaget som ett led i en global process ex Bologna, gynna vissa vetenskaper.
- Upplever ni att stiftelseförslaget innebär en omprioritering av universitetets roll? I så fall, hur?